

Vårt gemensamma ansvar, vår gemensamma tillgång

UPPVUXEN PÅ LANDET, med sporadiska besök i huvudstaden och än mer sporadiska besök på Riddarhuset begränsade till släktföreningsträffar vart femte år, hade jag innan jag tillträdde som riddarhussekreterare aldrig riktigt känt att Riddarhuset var något som angick mig. Jag tror att det kan finnas fler av er läsare, runt om i landet och i andra länder, som kanske känner på samma sätt, att Riddarhuset är något som finns i Stockholm och mest angår stockholmare. Bor man då på platser som Laxå eller London, kan det kännas som en avlägsen och främmande plats även för en ättemedlem.

Detta är något jag vill försöka bidra till att förändra. Genom att successivt arbeta för att göra Riddarhuset mer tillgängligt genom digitalisering av våra samlingar och att med hemsidan som hjälpmedel skapa ett Riddarhus som man kan uppleva och ta del av även på distans. Vi ska också som organisation bli än bättre på att vara tillgängliga för alla ättemedlemmar och i synnerhet för de många släktföreningar som samlar stora delar av den svenska adeln. Under den kommande treårsperioden kommer vi återigen att anordna Släktföreningarnas dag på Riddarhuset. Släktföreningarna gör ett fantastiskt och viktigt jobb och är mycket viktiga kontaktytor för oss.

Vi har vårt vackra palats till låns. Givetvis är det vår uppgift att till kommande generationer lämna över ett Riddarhus som är i minst lika bra skick som det vi ärvde. Underhållet och driften av palatset hör till riddarhusförvaltningens viktigaste och mest kostnadskrävande uppgifter. Till stor del finansieras detta av kapitationsavgiften som manliga myndiga ättemedlemmar bosatta i Sverige erlägger varje år. Som ni vet är palatset en levande och pulserande plats, med festligheter, middagar, bröllop, konserter, föreläsningar och möten flera dagar i veckan, året runt. Detta är något som vi är stolta över, att vi inte förvaltar ett dött Riddarhus, utan en sann tillgång för hela den svenska adeln.

Vilka är vi då, vi som tillsammans har denna möjlighet och detta ansvar?

Antalet adliga personer uppgår i december 2016 till 27 366 individer. Vid en närmare titt på ättemedlemmarnas hemvist, visar det sig att adeln är en i allra högsta grad internationell grupp. Inte mindre än 26 procent av våra medlemmar bor utomlands, fler än vad som tillsammans bor i Skånes,

Västra Götalands, Östergötlands, Upplands och Södermanlands län. Hela 36 procent av de utomlands boende ättemedlemmarna bor i USA och 18 procent i Tyskland. Därefter följer Schweiz, Frankrike, Kanada, Storbritannien, Finland¹ och Australien med vardera 4 procent.

I Sverige är vi som grupp väldigt ojämnt spridda över landet. Här följer de sex länen där flest av oss bor: Stockholm 36 %, Skåne 9 %, Västra Götaland 8 %, Östergötland 3 %, Uppsala 3 % och Södermanland 2 %.

Men var du än bor, och hur nära eller långt du än har till Riddarhuset, tveka inte att söka kontakt med oss. Det är vi ättemedlemmar som tillsammans har att förvalta och nyttja Riddarhuset. Utan ert engagemang är Ridderskapet och adeln intet.

Varmt välkommen till ditt Riddarhus!

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

FOTO: FREDRIK STYRFÄLT.

¹ I Finland har vi många ättemedlemmar som inte är registrerade i vår databas men som ändå hör till oss.

Kalenderfynd på riddarhusvinden

Om Gabriel Anrep och hans första adelskalendrar

»Välborne Herr Anreps eget skåp», står det på en papperslapp, fäst vid ett oansenligt skåp på Riddarhusets vind. I skåpet återfanns nyligen tusentals brevkort med svar till Adelskalenderns första årgångar. På de nedersta hyllorna, inbäddade i ett tjockt lager koldamm, hittades också Gabriel Anreps handskrivna originalmanuskript till hans samtliga kalendrar – från den första 1854 till den sista 1904.

»Adeln kan äntligen få se huru den ser ut som snart i femtio år kämpat; ty – kamp har det varit, alltifrån början.» Så står det i Adelskalendern 1899 som pryddes av Gabriel Anreps porträtt.

JOHAN GABRIEL ANREP föddes 1821 på Lekeberga gård i Närke, som äldste son till kaptenen Johan Vilhelm Anrep och hans hustru Maria Margareta Palin. Ända sedan barnsben visade han ett ovanligt intresse för genealogi – och en speciell vurm för kalendrar. Främst det klassiska tyska verket *Almanach de Gotha* fångade hans intresse och redan vid tio års ålder hade han börjat utar-

beta egna utförliga förteckningar över fingerade släkter och kungahus. Det skulle resultera i en serie väl genomarbetade kalendrar med släktregister över »Kungahuset Böhmen» åren 1876–2456. Vid femton års ålder var han klar med de första åtta häftena. Senare i livet, i en intervju i Dagens Nyheter 1904, berättade Anrep att hans mamma läste in skrivdonen och tvingade honom ut att leka

Fyndet på riddarhusvinden. Ett oansenligt skåp med en stor kalenderskatt.

med syskonen. Men modern lyckades inte hindra honom från att fortsätta skapa nya kungar i Böhmen så fort leken var över...

Ett par år efter faderns död måste gården i Närke säljas och Gabriel Anreps tänkta framtid som lantbrukare ersattes av ett liv i huvudstaden. Han tog tjänst som extra kanslist vid poliskammaren 1851 och vid sidan om började han på allvar odla sitt så tidigt

väckta intresse för den genealogiska vetenskapen. Med tillgång till Riddarhusets arkiv och originalgenealogier inleddes hans livsgärning, som givit honom epitetet »den svenska genealogins banbrytare».

Efter bara några få år i Stockholm gav han 1854 på eget initiativ ut den första utgåvan av Adelskalendern. »Då någon kalender över Sveriges Ridderskap och adel icke förut varit utgifven, torde denna få anses såsom blott ett försök, och bör som det bedömas. Om företaget väcka intresse kommer kalendern förnyas var tredje år», skriver utgivaren i det första förordet. Och visst blev det en lyckad utgivning. Förutsättningarna med den fasta riddarhusorganisationen, med kontinuerlig matrikulering av adeln, var gynnsamma. Dessutom fanns ett behov att kunna utreda arvs- och släktskapsfrågor för exempelvis stipendier. Detta blev starten på Anreps femtioåriga karriär som redaktör för kalendern, först på eget förlag (med stöd av bland andra tidningsmannen Lars Johan Hierta), men från slutet av 1850-talet med Albert Bonnier som förläggare.

Gabriel Anrep gifte sig 1855 med lantbrukardottern Maria Carlson (1822–1891). Hans förkärlek för årtal och tidsbestämmelser sträckte sig även in i hennes sfär; var gång hon nystat ett garn fördes en noggrann bok med anteckning om datum. Det är oklart om hustrun delade hans intresse, men man får ju hoppas att hon hade förståelse för makens enorma hängivenhet och uppföring till den livsuppgift han gjort till sin. Avgjort är att han var en samvetsgrann, noggrann och klarsynt man med känsla för detaljer. Samtidigt vittnas om en originell och orädd person, en självständig ensamvarg utan känsla för diplomati, rättfram och kärv i tal och uppträdande. DN:s intervjuare från 1904 beskriver dock den då äldre genealogen som »älskvärd».

GENOMBROTET

Det stora genealogiska genombrottet för Gabriel Anrep får väl ändå anses vara utgivandet av *Svenska adelns ättartavlor* (1858–1864), en reproduktion av Riddarhusets genealogier i fyra band. Denna utkom vid en tid då det var svårt för var och en att återkommande vända sig till Riddarhuset för att erhålla uppgifter. Ytterligare ett behov fylldes således, då detta var den första egentliga släktbok som tryckts sedan Messenius *Theatrum nobilitatis Svecianæ* (1616). Anreps ättartavlor innehöll nästan alla fel och ofullkomligheter som fanns i originalgenealogierna, vilket gav Gabriel Anrep en hel del personlig – och orättvis – kritik. Han var

Reklam för att köpa 1899 års utgåva av Anreps *Adelskalender*.

nämligen högst medveten om felen, men baktunden av riddarhusdirektionen att vara originalgenealogierna trogen. Klart är dock att Anrep gjorde adeln och den genealogiska vetenskapen en enorm tjänst med detta monumentalverk. Ytterligare ett bidrag till Anreps ställning som pionjär inom släktforskningen var utgivningen 1871 av *Svenska släktboken* i tre band.

Med oförminskat intresse, noggrannhet och omsorg fortsatte Gabriel Anrep med framgång att redigera och ge ut *Adelskalendern*. Först vartannat år 1872–1898, sedan

årligen. Redan 1865 var den allmänt känd och betraktades som en oundgänglig handbok. Samma år användes den officiellt av riddarhusdirektionen vid riksdagsuppropet, en funktion som den senare behållit vid adelsmötena.

KRITIKEN

Under ett halvt sekel fortsatte Gabriel Anreps gärning, dock inte utan kritik. Missnöjda adelsmän (eller som redaktören kallar dem »mer än nödigt ömtåliga herrar») som inte fått med sina förvärvade titlar i *Adelskalendern* gjorde sig hörda. Kritik framfördes mot att hela så kallade §37-ätter ingick, fastän bara huvudmannen var adlig. Efter några årgångar tog redaktören bort de personer som flyttat utomlands och inte avhört, vilket också väckte motstånd. En skribent utmålade Gabriel Anrep som den svenska adelns farligaste fiende. Han menade att *Adelskalenderns* osminkade verklighetsförankring – där titlar som tjänstedräng, tjänare, rättare och soldat förekom – slog hårt mot den gängse bilden av Riddarhuset. Han ansåg att titlarna rimmade illa med vad Riddarhuset vid tiden försökte representera: ett förnämligare och bättre samhällselement.

Alla var heller inte nöjda med att få sitt födelseår utsatt i *Adelskalendern*. Adliga (ogifta) kvinnor lär ha sagt ifrån. Anrep själv mistänkte att det var tonsättaren, friherrinnan Gyllenhaal, född grevinna d'Orozco (1796–1863), som i en tidning fått in en vers »Till redaktören af Adels kalender» den 14 oktober 1855. Versen inleds med ett upprop till hämnd mot den alltför indiskreta redaktören.

*Upp till hämden! Upp till strid,
Sveriges qvinnor ingen frid!*

Därefter diskuterar versens kvinnor hur de ska ta redaktören av daga

*Systrar er, att hitta på,
Hvilket dödssätt han skall få.*

De finner slutligen att

*»Mig han förolämpat mest!»
Ropar Ulla. »Det är bäst,
»Att på honom ej ge akt,
»Skänkom saken vårt förakt,
»Men hvar gång vi möta styggen,
»Låt oss vända honom ryggen,
»Vi brännmärkarn honom kalla.
»Ja, ja, ja!» – instämna alla.*

Originalmanus i gedigna pärmar.

STORMIGA FÖRORD

I en recension av den första kalendern 1854 framkommer ett alltför optimistiskt antagande om att de misstag och luckor som finns i första utgåvan »blifva troligen snart nog afhjelpa, då vederbörande, hvar i sin stad, väl lära skynda att tillhandagå med behöfliga rättelser och tillägg». Denna förhoppning delade troligen Anrep. För visst skulle adeln beakta hans otaliga annonser och utskickade brevkort med anhållan om rättelser och nya uppgifter? Så fel både recensenten och utgivaren fick!

De berättigade klagomålen som framfördes av redaktören i de många förorden till Adelskalendern blev en följetong för läsarna. Han rasar mot adeln som visar sådant bristande intresse för att uppdatera sina egna uppgifter eller lämnar in sina korrektur för sent. Gabriel Anrep bekänner om sig själv att »han fick icke i och med dopnamnet en ängels tålmod» och kan därför inte underlåta att förargas. Med en osviklig pliktrogenhet mot sin kalender korresponderade han inte bara med medlemmarna. En familjefar i Stockholm gick redaktören sonika hem till inte mindre än fem gånger – dock utan att fullt ut få svar på det han önskade veta. Redaktörens förord gick från vredesmod i de första årgångarna, till bedjan (»Behjerta detta! Det kostar ju ej mer, än en smula eftertanke och ett – 5-öres brevkort») och slutade med misströstan (i det sista förordet 1904):

»Uppgifven över att adeln finner sig bekvämast att invänta de bekanta kalenderbrevkorten innan den kan förmå sig att lämna redaktören behöfliga uppgifter ... Men om allt detta är icke vidare lönt att tala, ty förhållandet är väl och förblir detsamma.»

KONKURRENS

År 1899 fick Gabriel Anrep något annat än de bristfälliga svaren att bekymra sig över – hans adelskalender fick konkurrens. En kamp som att utspela sig mellan den 78-åriga genealogen, nestorn i sin bransch, och en ung »hurtig» löjtnant från Sörmland, Karl Karlsson Leijonhufvud (1865–1952). Anreps gamla beprövade uppställning efter mönster från *Almanach de Gotha*, där huvudmannen placeras först, stod mot den rent genealogiska uppställningen i Leijonhufvuds *Svensk Adelskalender* (1899–1906). En betydligt brydd Anrep påpekade att »betecknande nog blir (adeln) numrerad alldeles som manskapet vid ett regemente eller en armé».

Den nya kalendern försågs dessutom

Manus till den allra första Adelskalendern, utarbetad på Riddarhuset, med påskrift där boktryckare Johan Beckman intygar att den officiellt tryckts den 19 juli 1854.

med vigsel- och födelsedatum, något som Anrep motsatte sig starkt. Kalendern skulle inte vara en outtömlig källa för födelsedagsnotiser, menade han. För sådana data ankom endast de närmaste anförvanterna. Men Anrep tog upp stridshandsken och började ge ut sin kalender årligen och försåg den med samtliga ätters vapensköldar och tolv kolorerade vapen för att överglänsa konkurrenten. En framstående adelsman kallade till Anreps förtjusning hela det nya företaget »en litterär kaparbragd». I dagspressen vann båda kalendrarna förtroende, men efter ett antal år lades *Svensk Adelskalender* ner och Anrep stod som segrare.

Inte förrän Adam Lewenhaupt tagit över redaktörskapet 1905 infördes födelse- och vigselfatum i Adelskalendern. Under riddarhusgenealogen Pontus Möllers ledning 1967 gick man också över till den genealogiska uppställning vi känner igen i dagens kalender.

ORIGINALMANUSKRIFTEN

Särskilt spännande är att ta del av år Anreps egna noteringar på originalmanuskripten, inte minst uppgifterna om var de är utarbetade. På det allra första manuskriptet står: »utarbetadt och skrifvet i Sessionsrummet å Riddarhuset, från och med den 2 Jan, till och

med den 4 Mars 1854». I den följande årgången 1856 har Anrep arbetat hemma: »Skrifvet i min lilla våning, 3 tr. upp i huset no. 5 vid Clara Östra kyrkogata i Stockholm, under Maj – Okt månader 1855». I början av 1860-talet (Adelskalender 1860 och 1863) får han hållas i Riddarhuset. I en annons till adeln i maj 1862, låter redaktören meddela att han träffas »på Riddarhuset, trappa upp till vänster, varje helgfri förmiddag, kl. 11–13». Påföljande årgångar förlägger han arbetet till sitt eget hem. Han flyttar runt och bor på fem olika adresser runt ett par kvarter på Södermalm i slutet av 1860-talet.

De två första årgångarna, 1854 och 1856, är tjocka luntor av handskrivet material. I årgång tre och fyra har redaktören slaktat en tryckt kalender, klistrat upp sidorna och fört in ändringar för hand i marginalen vilket medförde att dessa volymer är betydligt tunnare. År 1860 ser vi att Albert Bonnier personligen mottagit och kvitterat manuset. Från och med den femte årgången ökar omfånget betydligt till följd av fler kompletteringar eftersom underlag, som historiska ingresser och olika register införts.

De värdefulla originalmanuskripten får nu flytta från »Välborne Herr Anreps eget skåp» på vinden till en förtjänt plats i Riddarhusets arkiv, bland de andra handlingar som utgör stommen i den svenska adelns historia. ☞

Marianne Setterblad, kalenderredaktör

FOTO: MARIANNE SETTERBLAD.

Drottningens kärleksgåva äntligen hemma

DET ÄR HÖSTEN 1791. Den franska revolutionens stormar påverkar hela Europa. I husarrest på Tuilerierna sitter den franska drottningen Marie-Antoinette. Hennes öde är fortfarande ovisst, men kanske anar hon vad som väntar henne och kungen. Kanske förstår hon att hennes timmar är räknade. Den 5 september skickar hon ett brev till sin förtrogne kontakt greve Esterhazy. I brevet finns en ring ämnad för en man hon håller mycket kär. Hans namn är Axel von Fersen d.y.

225 år senare har ett sällskap samlats på Löfstad slotts paradväning. Det är slutet av november 2016. Höstvindar och gråmulet väder utomhus men inne råder en förvåntansfull och högtidlig stämning. Följet består av representanter från Löfstad slott, Ljungs slott, Association Marie-Antoinette, Martin Hamilton som är släkt med von Fersen-familjen och slutligen en delegation från Frankrike bestående av Jean François Nebel, Pascale Oger och Mathieu da Vinha. De tre fransmännen har tillsammans efter nästan 500 timmars arbete lyckats producera en historiskt korrekt kopia av ringen.

– Flera gånger har jag känt »nej, det här går inte, vi måste ge upp», berättar Jean François Nebel för sällskapet.

Han och Pascale Oger är ägare och grundare av Historiae Secrets. Det är en organisation som drivs som ett företag men huvudsyftet är inte ekonomisk vinning utan att tillgängliggöra och väcka uppmärksamhet kring kulturhistoria. I en tid av snabb information där texter, bilder, filmer kan spridas till en stor publik på bara några timmar måste historiebildningen hänga med.

– Människor i dagens samhälle tar sig inte tid att titta i böcker och läsa om historien som man gjorde förr. Vårt mål är att bli en förmedlare mellan olika kulturhistoriska aktörer och nå ut med det historiska innehållet digitalt till allmänheten. Vi tror att människor i dag mer än någonsin har ett behov av att känna till sin historia, var man kommer ifrån och vem man är. Vårt huvudverktyg för detta är vår hemsida, fortsätter Jean François Nebel.

En kopia av ringen som Marie-Antoinette försökte skicka till greve Axel von Fersen d.y. innan sin död. Kopian är framtagen av organisationen Historiae Secrets i samarbete med historiker från Versailles och donerad till Löfstad slott i Östergötland.

FOTO: ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM.

Mathieu da Vinha, historiker på Versailles, har varit med i arbetet med ringen:

– Vi har haft extremt lite material att gå efter. Men efter timmar av arkivforskning, jämförande av olika tekniker för juvelarbeten och hårt arbete lyckades vi göra en ring som vi tror är väldigt lik drottningens original, säger han.

– Vi är otroligt glada över att få vara här på Löfstad slott i dag för att donera ringen till slottet, fyller Pascale Oger i.

Historien, och kanske framför allt alla rykten, om den intima relationen mellan den svenske greven Axel von Fersen d.y. och den franska drottningen Marie-Antoinette fortsätter att fascinera världen över än i dag. Böcker publiceras, utställningar produceras och till med tecknade serier på tv berättar om paret.

– Även om Axel von Fersen d.y. själv aldrig ägde Löfstad är slottet ändå så starkt förknippat med honom. Här bodde hans föräldrar, senare hans syster Sophie och här finns många föremål som tillhört honom. Därför känns det naturligt att Löfstad är platsen där

ringen ska bevaras, säger Pascal Oger.

Antagligen fick Axel von Fersen d.y. aldrig drottningens ring. Av vilken eller vilka anledningar vet vi inte. Vi vet inte heller vart ringen tagit vägen efter att den nådde greve Esterhazy eller var ringen finns i dag. Måhända sitter någon lycklig person (o)vetande på denna klenod? Men nu efter drygt 200 år har alltså en kopia av ringen kommit »hem».

– Det känns verkligen som att cirkeln är sluten nu, ringen har nått sin rätta plats. Kanske ler både drottningen och Axel mot oss just nu, avslutar Jean François.

Ringen finns att beskåda på Löfstad slott som ligger i Östergötland. Marken och byggnaderna förvaltas av Riddarhuset medan föremålen ägs av Östergötlands museum. Löfstad slott är öppet för besök och har ett omfattande program med utställningar och visningar året om. Läs gärna mer på ostergotlandsmuseum.se/lofstad. För mer information om Historiae Secrets arbete, besök historiae-secrets.com. ☞

Per Stålebro, intendent Löfstad slott

Sin fars son

David Lagercrantz om uppväxten, framgången och adelskapet

NU ÄR HAN så igenkänd att han har fått vänja sig vid obekanta människors frekventa närmande. Det gör inte så mycket, säger David Lagercrantz med den naturliga vänlighet som karakteriserar honom:

– Här på Söder är alla snälla, man kommer fram och pratar och det är trevligt. På andra ställen kan folk blänga lite extra länge, men då brukar jag försöka skicka iväg ett artigt leende för att de inte ska känna sig obekväma.

Hemifrån, hemma är återkommande ord när David Lagercrantz berättar. Född 1962 är han yngst i sin femhövda syskonskara. Åtta år är åldersskillnaden mellan honom och hans mest närstående syskon, system Marika. Tjugotvå äldre är äldste bror som därför med övriga syskon blivit mer som goda nära släktingar än vanliga syskon.

David Lagercrantz växte upp som nästin till ensam barn. Han var tolv år när hans far, kulturgiganten och författaren Olof Lagercrantz, pensionerades och som kraftcentrum i villan i Solna ägnade mycket tid åt den hemmavarande sonen. Böcker, läsning och litterära diskussioner var både fest och vardag i hemmet. Modern Martina från den finlands-svenska kultursläkten Ruin hade arbetat på bibliotek men var vid denna tid hemmafru. Yngste sonen fick namnet Franciscus, efter 1100-tals helgonet från Assisi, en rikemansson som valde fattigdom och blev de armars hjälpare; men också det bibliska David som snart blev tilltalsnamn – bra tycker han. Dessutom Gunnar som en erkänsla till familjens nära vän skalden Gunnar Ekelöf som ofta satt alkoholpåverkad och sjaskigt klädd vid det Lagercrantzka köksbordet i Solna, tillsammans med andra stora poeter i liknande skick. Fadern vördade deras diktarbegåvningar men öste sarkasmer om mer salongsfäliga gästande författare som var »medelmåttor», ett av de värsta epiteten som Olof Lagercrantz kunde ge. Det har satt sina spår, medger sonen, som fortfarande kämpar för att slippa hamna i den kategorin vilket han gör ytterst framgångsrikt. Upplagorna för hans världs-

kända böcker *Jag är Zlatan Ibrahimovic* och *Det som inte dödar oss*, fortsättningen på Stieg Larssons Millenniumserie, har passerat många miljoner exemplar inom och utom Sverige. Innan dessa böcker utkom hade David Lagercrantz skrivit *Göran Kropp 8000+*, *Håkan Lans, ett svenskt geni*, *Änglarna i Åmsele*, romanerna *Stjärnfall*, *Där gräset aldrig växer mer*, *Underbarnets gåta*, *Syndafall i Wilmslow* och *Himmel över Everest*.

Finns en gemensam nämnare? I så fall att böckerna rör vid människors djup.

INGA FASONER

Barnen Lagercrantz fick tidigt veta hur man uppför sig för att vara trevlig i sällskap, de familjära liksom de stora sociala. Men allt som kunde hänföras till snobberi och överklassfasoner var pinsamt och beklagansvärt, allt som var begåvning och originalitet framhölls som önskvärt. Titlar och positioner i samhället betydde ingenting.

Att god uppfostran från tidig barndom blir en byggsten i personligheten är tydligt hos David Lagercrantz. Han förmår inte sådant som för många i dag är oväsentligt, som att sitta kvar soffan om en kvinna eller äldre person kommer in i rummet – »upp med dig» hade hans föräldrar sagt – eller att skyffla upp mat i gaffelns skålade del. Är inte det snobberi? Nej, det begreppet kan absolut inte appliceras på David Lagercrantz även om han liknar en brittisk gentleman: lång, smidig, nonchalant klädd i bästa kvalitet. Han är spontant väluppfostrad utan besvär. Kanske vet han inte ens om det.

Han ser ut mot Söders höjder och funderar på vad goda manér kan betyda.

– Jag har sett stora manliga författarstjärnor, 40-talister, inga namn, som beter sig ytterst illa, de fokuserar på sig själva och slår neråt, trycker ner andra. Det skulle jag aldrig göra.

Hemma var det givet att alltid sätta den man talade med i centrum. »Den andra

metoden» kallades det. Ett glitter när Davids mörkblå ögon när han beskriver mönstret som en middagslek: en fråga om hur han haft det i skolan borde besvaras kortfattat och genast vändas till den som frågat med ett »hur gick för dig med den nya uppgiften» eller vad som passade.

– Det var både på skoj och på riktigt. Vi fick veta att intresset för andra är ett sätt att bli uppskattad, populär om du vill.

Är det inte hyckleri om man konstruerar ett intresse som man inte har? Inte alls, menar David Lagercrantz, man kan träna sig till att bli intresserad av andra, att inte lägga fokus på sig själv. Han berättar att om någon tillfrågades om sitt arbete och svarade lite snårigt och obegripligt kunde fadern genast relatera till litteraturen eller ge andra exempel så att samtalet blev intressant för alla. Självt kan han tala om nästan vad som helst förutsatt att det är intressant för andra, inte bara för honom själv.

SKARP OCH SKONINGSLÖS

Författaren och kritikern Olof Lagercrantz var känd för sin skarpa penna och skoningslösa kritik mot allt han såg som obegåvat, banalt. I grunden var han ändå omtänksam och älskvärd, ämabel som sonen säger. Det vet också många av de som arbetade med honom.

– Olofs personlighet satt som en del i hans berömdhet; jag sträckte mig upp efter honom.

Såg fadern sin son? Noterade han de stora resurser som hans sistfödde hade? Som alla föräldrar önskade han sina barn allt det bästa, men beklagade under sin sista tid i livet att sonen inte hade använt sin begåvning maximalt. Den utsagan tog hårt men börjar få rätt proportion. En fader har inte alltid rätt, inte ens Olof Lagercrantz. Andra skulle säga att David arbetar alldeles för mycket, vanliga arbetstider finns inte för honom, han sliter i ordets egentliga mening. Han reser, berättar, skriver, reser än mer, kämpar för det han vill

Sonen till kulturprofilen Olof Lagercrantz står på egna ben. David Lagercrantz stora författarframgångar är resultatet av hårt slit och stor begåvning, sannerligen en prestation. FOTO: CAROLINE ANDERSSON.

och tycker är rätt. För en tid sedan donerade han en miljon kronor till Läsrörelsen. Den enorma försäljningssuccén för hans senaste böcker har givit honom ett gott ekonomiskt utrymme, men inte gjort honom stöddig, tvärtom. Lyx bryr han sig inte om. Den vindsvåning som han delar med sin hustru Anne Lagercrantz, chef för nyhets- och sportdivisionen på Sveriges television, åttaåriga sonen Hjalmar och elvaåriga dottern Nelly präglas av bekväma möbler för samtal och umgänge, modern konst – och mängder av böcker lätt åtkomliga i låga hyllor. Men ingenting som visar ny rikedom.

– Fördelen med framgången är att den låter mig vara mig själv. Att Zlatan-boken har banat väg till läsande för mängder av unga som annars aldrig skulle läst en bok är en glädje för mig. Då har mitt arbete gjort nytta.

Han tar sig tid att träna, det är viktigt för honom att vara i fysiskt bra skick, och det har som det mesta sin grund i hans barndom:

– I skolan var jag så mager att alla påpekade det, och min mamma var orolig över det. Jag ville bli icke mager och började

träna upp mig vilket gick fort eftersom jag var så mager. Nu är träningen ett behov.

MENTALA SVAGHETER

Hans delvis skiftande bakgrund har bidragit till att skapa den framgångsrike författare som han knappast anade inom sig när han arbetade som kriminalreporter på Sundsvalls Tidning och tidningen Expressen. Trevligheten som han behåller så bra blev både ett skydd och en ingång till gemenskap. Han försöker se det goda hos andra. I motsats till gängse uppfattning säger han att det första intrycket en människa gör ofta visar sig vara fel och ytligt:

– Jag vill inte döma någon innan jag vet mer.

Hur förhåller han sig till sitt adelskap? Vapenring har han inte, och känslorna är kluvna:

– Hemma hos oss skulle man ta avstånd från bjäfs och tjafs, det värsta var en tom butelj med fin etikett. Samtidigt var det viktigt att känna till sin historia. Man hade fjä-

rar att smälla med när man mötte överklassen i högmod över sin fina härkomst. Men den saknade varje betydelse om den sammanföll med enfald och obildning.

Bakom David Lagercrantz bruser det blå blodet. Farmodern Agnes var född Hamilton och som skick och bruk var förr skulle adliga män helst gifta sig med adliga fröknar, så också i hans släkt. Lagercrantzska familjen på Davids sida hade ärftliga mentala svagheter, självmord och psykiska sjukdomar förekom i högre grad än hos flertalet andra släkter. Det visste man i familjen och måste förhålla sig till, och det gjorde adelskapet mindre viktigt. Men David Lagercrantz menar att vetskapen om att tillhöra en adlig ätt kan ha bidragit till ett slags aggressivitet i försvaret av det man ändå inte själv är orsaken till:

– Många med adelskap kan känna det: är jag inte ödmjuk går det åt skogen. Hos oss fick man gärna vara adlig men det centrala var alltid att prestera. Vi är ju obetitlad adel, min far brukade kokettera med det, »vi är knapadel» sade han. Samtidigt har vi en enorm familjemytologi, en föreställning om hur man är som en Lagercrantz.

Jo, det finns en förnöjelse i den tillhörigheten, medger David Lagercrantz. I dag är han den tveklöst mest kände i sin gamla ätt, nummer 1011 med ursprung från Gävle och både gyllene stjärnor och en flygande frihetsfågel i vapenskölden samt givetvis lärdomens lagerkrans. ☞

Magdalena Ribbing

ADLIGA ÄTTEN LAGERCRANTZ

Adliga ätten Lagercrantz nr 1011 härstammar från Gävle. Den äldste kände stamfadern är assessorn i Göta hovrätt, Jacob Larsson Gavelius, död 1656. Hans son, statskommissarien i Pommeren, sedermera överkommissarien vid Amiralitetet i Karlskrona, David Gavelius (1648–1693) adlades 1682 i Kungsör av Karl XI med namnet Lagercrantz. Ätten introducerades samma år. Första yngre grenen överflyttade på 1950-talet till Brasilien och fortlever där. KÄLLA: ADELSKALENDERN 2016

Riddarhusets flyglar

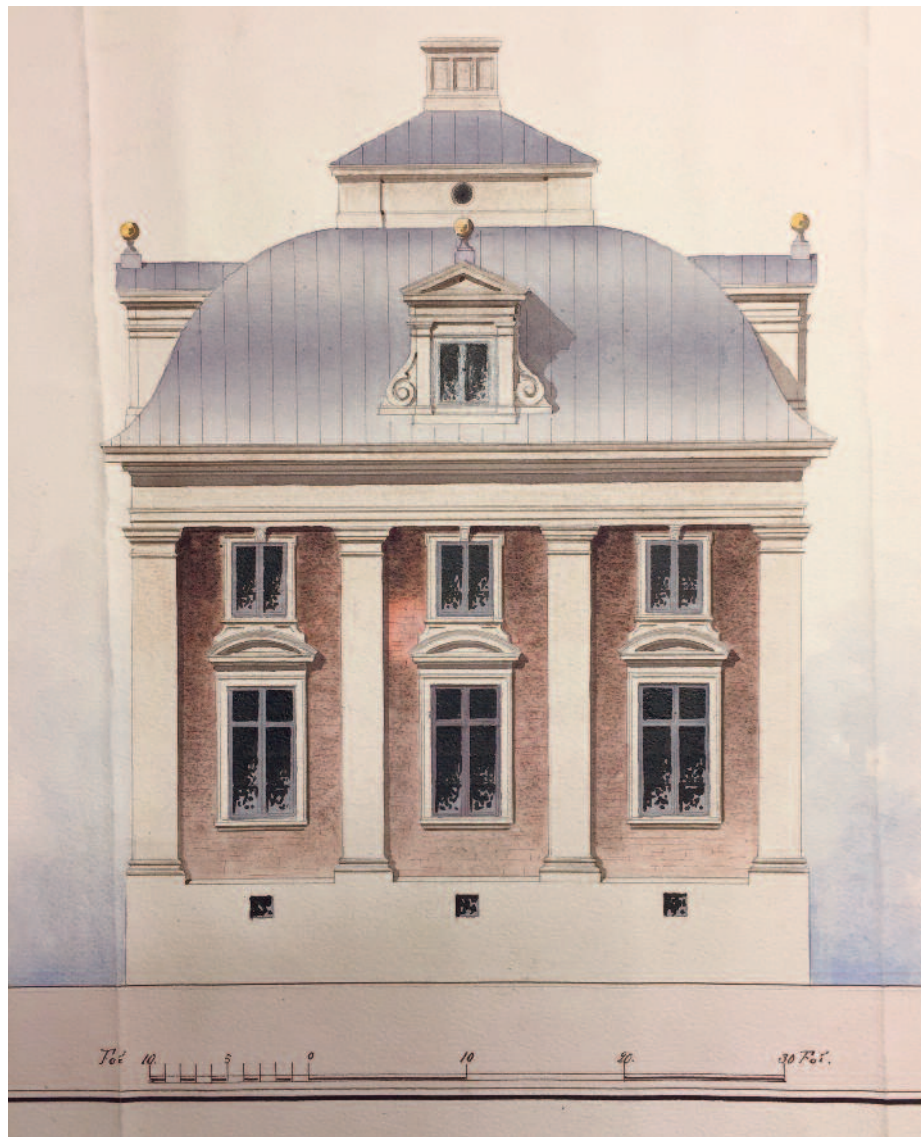
Ett tvåhundra år försenat byggprojekt

FÖR STORMAKTSTIDENS ADELSMÄN var en ståndsmässig byggnad ofullständig utan flyglar eller paviljonger. Riddarhuset hade i sina ursprungsplaner flygellängor inräknade på både norra och södra sidan om huvudbyggnaden, efter ritningar av Riddarhusets förste arkitekt, Simon de la Vallée. Planerna förenklades något av hans son, Jean de la Vallée, den siste av Riddarhusets fyra arkitekter som färdigställde palatset 1674. Enligt hans ritningar skulle det vara flyglar mot torget och paviljonger mot vattenet. En bild av hur det var tänkt visas i praktverket *Suecia Antiqua et Hodierna* på ett kopparstick från 1670. Gården mot sjösidan framställs där som enstensatt italiensk piazza med två små paviljonger placerade i tomtens norra hörn samt en hamnanläggning. Någon hamn blev aldrig utförd, inte heller flyglar mot torget, och det dröjde tvåhundra år innan paviljongerna stod på plats. Hur det i själva verket kom att se ut de närmaste seklen presenteras på en annan bild i »Suecian» utförd 1691 där Riddarhuset ses från norr med låga längor längs tomtens sidor.

STALL, AVTRÄDEN OCH BOSTÄDER

Redan under byggtiden bestod Riddarhusets tomt av ett stort antal byggbodar och skjul samt smedja, stall och bostäder för kamrer och vaktmästare. Där fanns också ett par konstnärateljéer som hyrdes ut, bland annat till hovbildhuggaren Burchardt Precht. Stallet räckte inte till vid de stora mötena utan adelsmännen hyste in sina hästar på det intilliggande Bondeska palatsets stallgård. Situationen var opraktisk och opassande för rikets främsta stånd som ju borde uppvisa ett typexempel på ståndsmässig miljö.

År 1685 tog direktionen en promenad på tomten och konstaterade raskt att de många träbodarna närmast sjön var så brandfarliga att de behövde rivas. Året därpå utbröt en

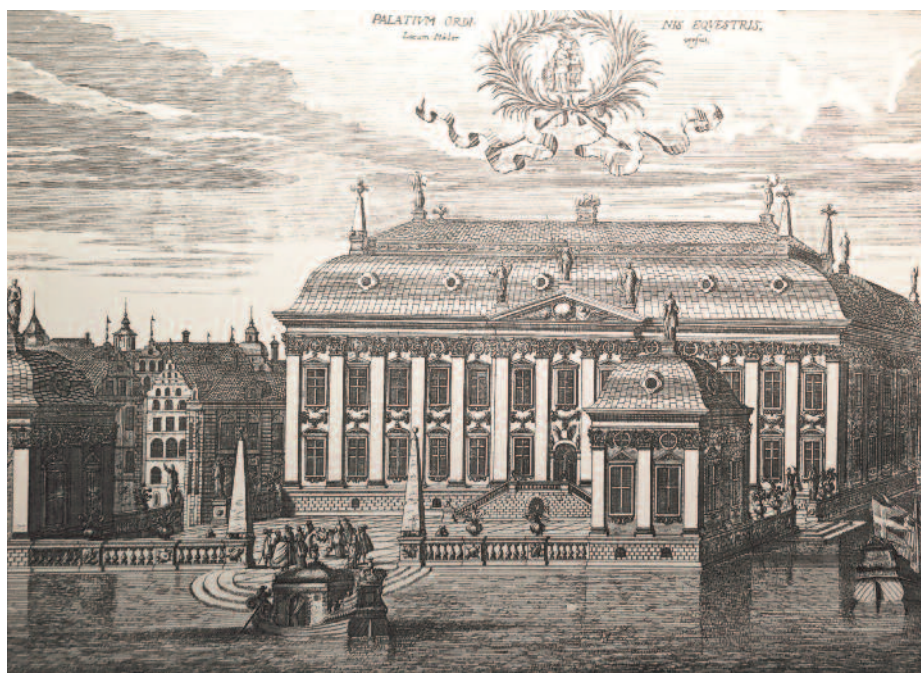

storbrand som ödelade över 600 av stadens gårdar. Detta resulterade i en striktare brandordning i Stockholm, där trähus i möjligaste mån skulle undvikas i stadskvarteren.

Stockholms överståthållare påpekade att all bebyggelse på riddarhustomten förutom själva »capitalhuset» måste rivas på grund av brandrisken. Direktionen opponerade sig och menade att marken inte tillhörde staden

Slottsarkitekt J.E. Söderlunds eleganta ritning till flygelbyggnad från 1860-talet.

och dessutom var väl avgränsad från annan bebyggelse samt att de kvarvarande bodarna behövdes för Riddarhusets räkning. Man meddelade även att arkitekt Mattias Spihler fått i uppdrag att utföra en ritning över nya »brädrum, som inwedh Siön skola uppsät-

Erik Dahlbergh tog fasta på Jean de la Vallées planer när han skissade upp vyer över Riddarhuset till Suecia Antiqua et Hodierna. Kopparsticket gjordes 1670 och visar den eleganta vyn Riddarhuset tänktes få från sjösidan.

tias» vilka utlovades bli en prydnad för staden. Detta imponerade inte på stadens ämbetsmän. De fortsatte att protestera, särskilt som nya trähus skulle uppföras, men direktionen ansåg envist att staden otillbörligen blandade sig i interna angelägenheter.

Åren 1687–88 uppfördes på Riddarhusets norra sida en vinkelbyggnad i trä med rödfärgad panel och säteritak med lanterniner på hörnen. Byggnaden tjänade främst som stall men innehöll även avträden och byggdes ihop med bostaden för vaktmästaren så att längorna inramade den norra tomtdelen. Det var trots allt ett provisoriskt bygge som skulle komma att rivas om flyglar skulle uppföras, även om nu utvecklingen blev en annan.

Staden klagade med jämna mellanrum på bygget, men utan resultat. För adeln var brandfaran av underordnad betydelse. Desto viktigare ansågs det att på bästa sätt fullborda det palatsbygge som tidigare generationer påbörjat. År 1741 föreslog direktionen att stallången skulle ersättas av en stenbyggnad och att flyglarna mot torget äntligen skulle uppföras, varför ett förslag utformades av Carl Hårleman, en av dåtidens mest berömda svenska arkitekter. Flyglarna på torgsidan blev emellertid för kostsamma och avfärdades helt 1762. På norra sidan uppfördes däremot under 1750-talet nya längor

med vagnsbodas och stall enligt Hårlemans ritningar.

Hundra år senare var stallen uthyrda till privatpersoner och hela gården beskrevs som »vanprydlig». En diskussion uppstod om uppordnande av gården och i samband med det utfördes 1850 en ritning av Johan Kleen med förslag till två nya längor längs västra och östra sidan av tomten. Under 1859–60 års riksdag gav direktionen i uppdrag att utforma ett förslag till »ordnande av Riddarhusets gårdsplan». Direktionen anlät tidigare arbetat bland annat med den nya inredningen i Riddarhussalen. Två förslag lades fram, det ena med två flygellängor och det andra med två paviljonger placerade i tomthörnen, enligt Jean de la Vallées idé. Direktionen tvekade och lät även slottsarkitekt Johan Erik Söderlund utarbeta ett förslag med lite större paviljonger, enligt en modell som utförts av direktionsledamoten friherre Carl Bennet. Direktionen beslöt dessutom rådfråga Överintendentsämbetet (föregångare till Statens Fastighetsverk) vars arkitekt Johan Adolf Hawerman utarbetade ytterligare ett förslag som förespråkade längor i två våningar längs tomten.

UPPSKATTAT KONTORSLÄGE

Alla dessa förslag, med längor eller paviljonger, togs slutligen upp för beslut vid det första adelsmötet år 1869. För att utreda frågan tillsatte mötet ett särskilt utskott där ledamoten arkitekt Adolf Wilhelm Edelsvärd

Originaldetalj från trapphuset i östra flygeln. Flyglarna har hyrts ut till både privatpersoner och företag genom åren och är delvis ombyggda invändigt.

utformade ännu ett förslag tillsammans med sin arkitektkollega Axel Frithjof Kumlien. De tog fasta på Sueciastickets paviljonger, vilket ju även Scholander gjort i ett av sina förslag, men gjorde dem något bredare. Förslaget gillades av adelsmötet som äntligen kunde fatta ett beslut.

Den diskussion som pågått sedan 1600-talet resulterade därmed inte i storslagna flyglar men väl två paviljonger, som snart kom att kallas flyglar, och som blivit en självklar del av Riddarhusets silhuett. Till det yttre är de förvillande lika Riddarhusets arkitektur, men något mer avskalade i detaljerna med delvis andra byggmaterial, bland annat användes puts i stället för sandsten. Så snart flyglarna var färdigställda hyrdes de ut, vilket fortfarande är fallet, och de utgör därmed en inkomstkälla för Riddarhuset. Under större delen av 1900-talet var Justitiekanslern hyresgäst men sedan 1990 hyrs båda flyglarna av fastighetsbolaget AB Galären.

– Vi är privilegierade som får hyra av Riddarhuset, som är en bra hyresvärd. Läget kan inte vara bättre för kontorslokaler i Stockholm, säger Carl Erik Tählin, vd för AB Galären. ☞

*Fredrik Styrfält, fil.kand.
i konst- och arkitekturhistoria*

FOTO: FREDRIK STYRFÄLT.

De Königsmarckska tapeterna

DE SEX HANDBRODERADE Königsmarckska tapeterna skildrar händelser ur familjerna Königsmarcks och Lewenhaupts liv omkring 1690. Huvudpersonerna är den ännu i dag världskända Aurora Königsmarck (1662–1728), hennes syster Amalia (1663–1740) som före giftermålet var verksam som konstnär efter utbildning hos hovmålaren David Klöcker Ehrenstrahl och hennes man Carl Gustaf Lewenhaupt (1662–1703).

Systrarna Königsmarck kom till Stockholm 1680 från Hamburg tillsammans med sin mor, med anledning av den inledda reduktionen och statens återtagande av tidigare givna förläningar. De skulle bevaka familjeärv och förmögenhet efter systrarnas farfar, Hans Christoph von Königsmarck (död 1663), som genom sin tjänstgöring som fältherre för Sverige under trettioåriga kriget bland annat adlats och blivit greve av Tjust och Västervik, och fadern Conrad Christoph von Königsmarck (1634–1673).

Framför allt den rikt begåvade Aurora intog en central roll i den svenska huvudstadens kulturliv under de tolv år som hon vistades i Sverige. Hennes brev från Medevi sommaren 1682 är kända långt utanför Sveriges gränser. Aurora lämnade Sverige 1692 och återvände aldrig. Vid samma tid flyttade även systern Amalia med familj utomlands, pendlade fram och tillbaka men återvände senare för gott och dog 1740 på Övedskloster i Skåne.

Tapeterna är konstruerade efter barockens emblematiske mångtydighet med symboler och underliggande betydelser. Tanken bakom detta förklaras av en av dem som själv var mästare i denna konst, hovmålaren Ehrenstrahl, som för övrigt även är konstnären bakom Riddarhussalens stora takplafond, även den med rikt symbolspråk. Han ansåg att en konstfullt förfärdigad målning kan ses som en genomtänkt och sinnrikt konstruerad rebus. Beträktandet handlar om att dechiffrera målningens symboler och

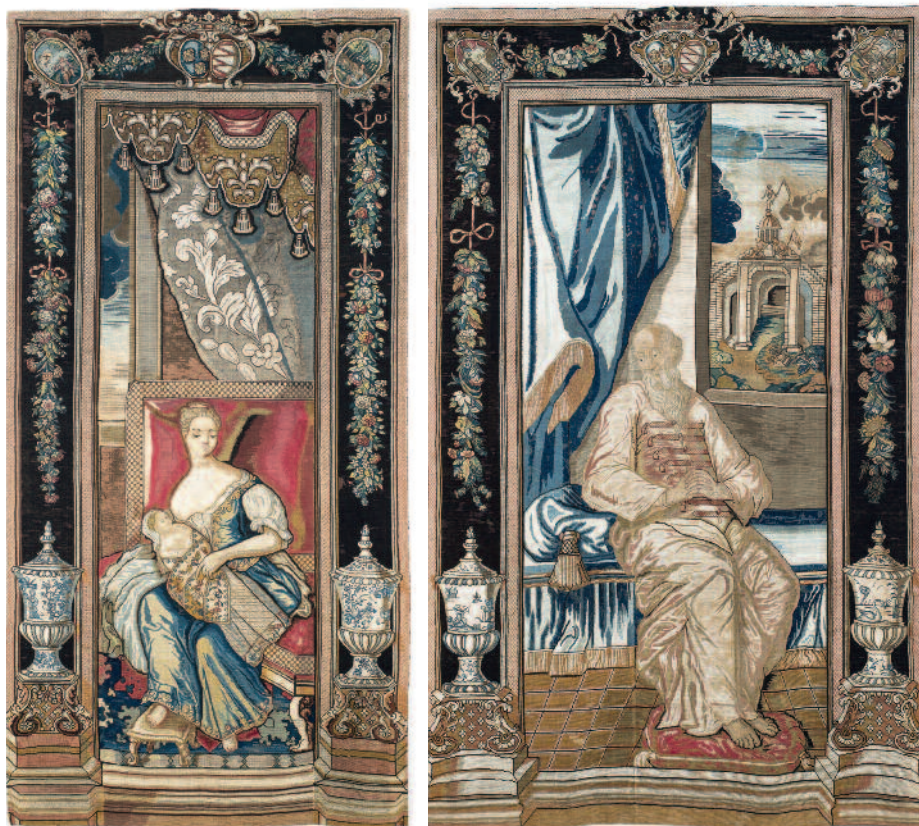
betydelser. Är man öppen för detta betraktelsesätt upptäcker man verkets spirituella själ och inser att de föremål och personer som avbildas betyder mer än vad man först tror eller ser. Detta handlar om en form av läroprocess, i vilken bildning och kulturell orientering utgör betydelsefulla inslag. På samma sätt som man lär sig andra färdigheter måste man lära sig att läsa och förstå konstverkets symboler.

I samtliga sex tapetbårder finns fajansurnor i blåvitt med motiv, hörnkartuscher med symboler och figurer, texttavlor och överst i mitten under en bördskrona vapensköldarna för familjerna Lewenhaupt

och Königsmarck. Symbolerna och texterna finns där för att vägleda oss i tolkningen av vad de olika motiven handlar om. Tapeternas titlar är beskrivande och användes första gången 1908. En tapet döptes om 2014.

BARNDOMEN OCH ÅLDERDOMEN

I *Barndomen* avbildas en kvinna som sitter i en rödklädd schäslong och ammar sitt lindebarn. I *Ålderdomen* sitter en åldrig man med knäppta händer på en bädd. Bakom honom finns en utsikt mot ett mausoleum krönt av en lanternin med en lieman i form av ett ske-

Barndomen och Ålderdomen. Livet och döden. Kvinnan i Barndomen är porträttlik Amalia Lewenhaupt. Hon födde 1690 en dotter som dog ung, året därpå födde hon tvillingar. I Ålderdomen kan jägaren som skjuter en fågel tolkas som symbol för döden.

Rikssalstapeten. Rummet har identifierats som rikssalen på gamla slottet Tre Kronor. Bilden visar representanter för de olika stånden men med Carl Gustaf Lewenhaupt som lantmarskalk i stället för Erik Lindschiöld som var Ridderskapet och adelns talman vid tiden för riksdagen 1686, som det kan ha handlat om.

lett med lien i högsta hugg beredd att skörda sitt nästa, dödens offer. Den nedåtgående solen färgar symboliskt himlen till livets avsked samtidigt som ett mörkt moln tränger in från vänster.

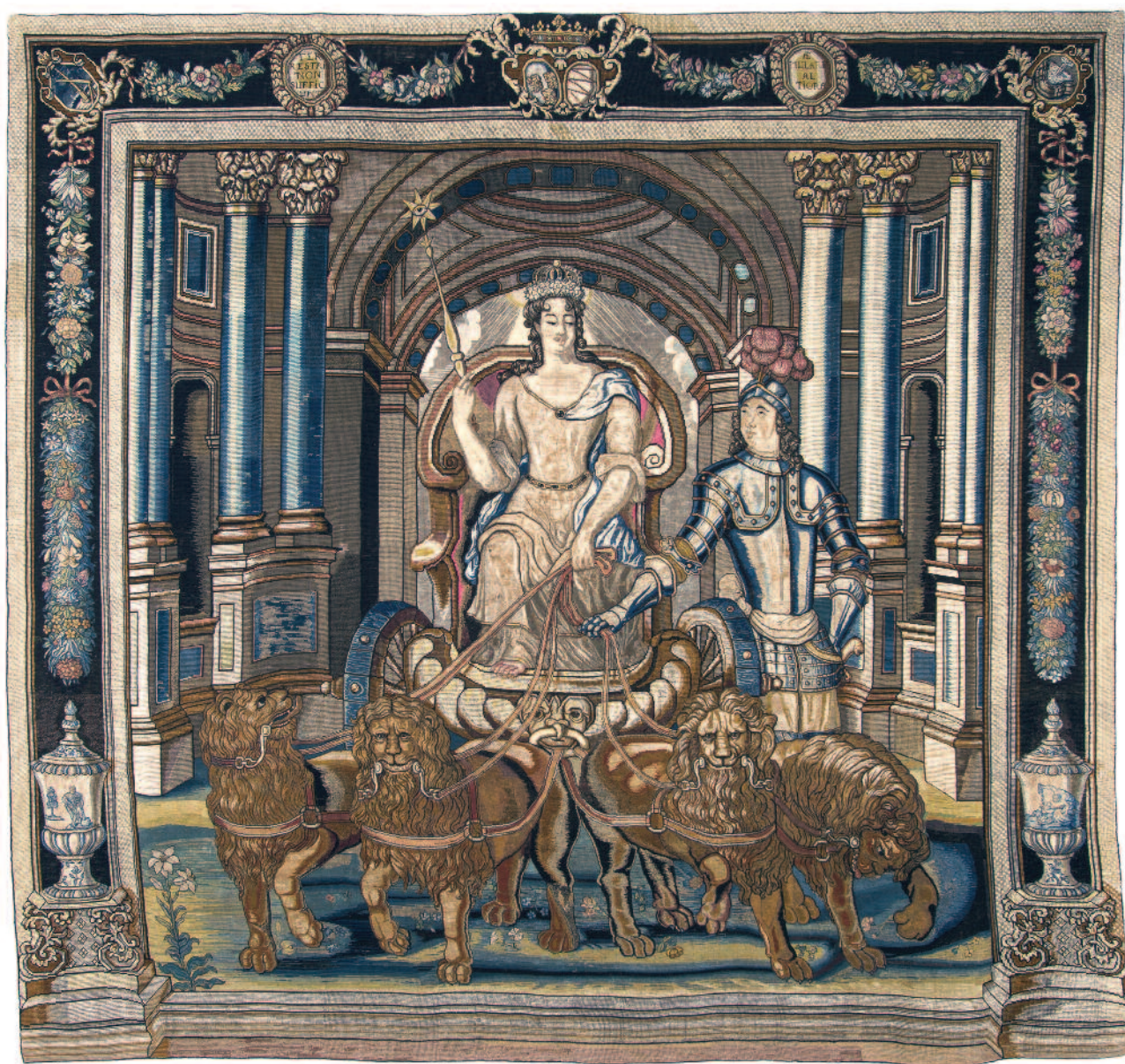
Kvinnan som ammar är porträttlik Amalia Lewenhaupt. Hon föddes i juni 1690 i Stade i Tyskland en dotter som dog ung. Den 28 mars 1691 föddes tvillingarna Charles Emil och Ulrika Augusta. Motivet i *Barn domen* bör vara Amalia med sitt förstfödda barn. Motiven på fajansvaserna som är placerade nederst på var sin sida är olika. I *Barndomen* är det kinesiskt inspirerade landskap med byggnader, människa och växt- och fågelmotiv. I *Ålderdomen* är det land-

skap, dels med fågeljakt, dels med en simmande svan. Svanen finns i den kristna bildvärlden som en symbol för Jesu sista ord på korset. Jägaren som skjuter fågel med armborst kan tolkas som en symbol för döden.

Hörnkartuschernas motiv i *Barndomen* är en putto som i den vänstra leker med en flygande fågel men som är fasthållen i ett rep. I den högra blåser putton såpbubblor, en klassisk vanitassymbol. I *Ålderdomen* är det också en putto i varje kartusch. I den vänstra stående bredvid en klocka, ett ståndur, och i den högra sittande framför en gravtumba. Två symboler som kan läsas som att tid och liv måste tas tillvara eller som livet och döden.

RIKSSALSTAPETEN

I ett långsmalt rum med röd-svart rutigt golv ser vi fyra män framför ett bord på vilket det ligger två böcker, lagboken och bibeln. De gör också en gest med höger hand som visar att de svär trohet. Rummet är identifierat som rikssalen i det gamla Stockholmsslottet Tre Kronor som brann 1697. Skriftliga beskrivningar av rikssalen stämmer med rummet i tapeten, med den ännu bevarade kungliga tronstolen i mitten och de svenska och finska landskapsvapnen i taket. Där emot är palmerna efter väggarna hämtade från annat håll: ur ett kopparstick i systrarna Auroras och Amalias farfars, fältmarskalken i svensk tjänst Hans Christoph von Königs-

Triumftapeten. En parafras från en bild ur systrarna Königsmarcks farfars äreminne men med andra personer. Här framstår Aurora som familjens överhuvud och svågern (eller den blivande svågern) Carl Gustaf Lewenhaupt som underordnad henne.

marck, äreminne som trycktes efter hans död 1663.

En av de fyra männen, den andre från höger, kan identifieras som Peder Olofsson från Gladhammar i Småland eftersom han kopierats efter ett porträtt målat av Ehrenstrahl. Vid riksdagen 1686 var han bondeståndets talman, det är i den rollen som Ehrenstrahl har målat honom, och därigenom får vi en nyckel till platsen, dateeringen och dessutom hjälp att identifiera de övriga tre personerna. Två av männen skymmer delvis de andra två. Till vänster skulle det ha varit Ridderskapet och adelns talman, lantmarkskalken Erik Lindschiöld, om det enbart hade handlat om riksdagen 1686, Men i stället är Carl Gustaf Lewenhaupt,

som 1689 gifte sig med Amalia Königsmarck, avbildad. Porträttjämförelse visar detta. Prästeståndets talman till höger är däremot rätt person, ärkebiskop Olov Svebilius.

Att Ridderskapet och adelns och prästeståndets två representanter står främst bör tolkas utifrån hur man såg på deras roller som bärare av det samhälleliga statsskicket. Bakom dem står till höger den redan nämnde Olofsson och till vänster borgarståndets talman, justitieborgmästaren i Stockholm, Daniel Caméen. Närmast i taket ovanför talmännen finns fyra sköldar med föremål och deviser, som beskriver de olika ständernas roller och uppgifter i det svenska samhället. Devis för adeln är »stridbara män» och för bondeståndet »förnöjd i anletes svett».

Tapetmotivets djupare betydelse, mer än att möjligen visa på Carl Gustaf Lewenhaupts plats i ridderskap och adel och syn på en statsstyrande roll eller ambition, får vi nog aldrig ett tillfredsställande svar på. Det beror på att de »nycklar» till motiven som finns i de andra tapeternas bårders hörnkartuscher och texttavlor saknas i denna tapet. Längst ned kan vi läsa att tapeten renoverades 1904 då de skadade bårderna nybroderades utan dokumentation av skador eller rester av originalbården. Vi får tolka motivet som en tidsbild från sent 1600-tal av det dåtida svenska samhället – av riksdag, ständerna och deras rangordning, representation och roll gentemot kung och krona. Det sena 1600-talet innebar också samhälleliga och

politiska förändringar genom bland annat förstärkandet av kungens envælde och reduktionen, det vill säga återtagandet av förläningar, som drabbade familjerna Königs-marck och Lewenhaupt.

TRIUMFTAPETEN

Här ser vi en kvinna sittande i en char dragen av fyra lejon. Bredvid henne går en man i rustning och med plymförsedd hjälm. Jämförelse med porträttmålningar gör att vi kan identifiera dem som Aurora Königs-marck och Carl Gustaf Lewenhaupt. Sticksvärdet som Lewenhaupt bär har för tydlighetens skull en knopp i form av ett lejonhuvud. Vad handlar motivet om? Först måste man veta att huvudmotivet med personerna, vagnen och lejonerna är en parafras från en bild ur det äreminne över systrarna Königs-marcks farfar som trycktes efter dennes död 1663. Kopparsticket handlar om släktens och farfaderns stora världsliga triumfer och visar en scen ur den mycket gamla adelsfamiljens historia: en förfader räddade drottning Margareta av Ungern ur fångenskap. Han blev fullständigt besatt av hennes skönhet som tände en längtan till faror och äventyr, hjälte-dåd och kärlek, vilket blev släktgenskaper

som gått i arv från den ena generationen till den andra. I kopparsticket håller farfadern ensam tömmarna till vagnen. Nu ska inte den historien berättas mer.

Genom att återanvända ett starkt betydelseladdat motiv och kombinera det med Carl Gustaf Lewenhaupt, som redan gift sig eller ska gifta sig med Amalia Königs-marck, vill något särskilt sägas. I vår tapet intas drottningens plats av Aurora. I stället för drottningens berömda tre rosor, håller Aurora en spira med Guds allseende öga. Aurora uppträder som familjens överhuvud, vilket hon i verkligheten var under Sverigetiden, trots att hon enligt gällande regelverk formellt hade en manlig förmyndare. Fajansvasernas motiv är hämtade ur den antika Herkules-sagan om hans stordåd och understryker personliga egenskaper. Till vänster ses Herkules med klubba och lejonsskinn och till höger i kamp med Cerberushunden. När Herkules segrade i detta stordåd visade han sin oövervinnerlighet.

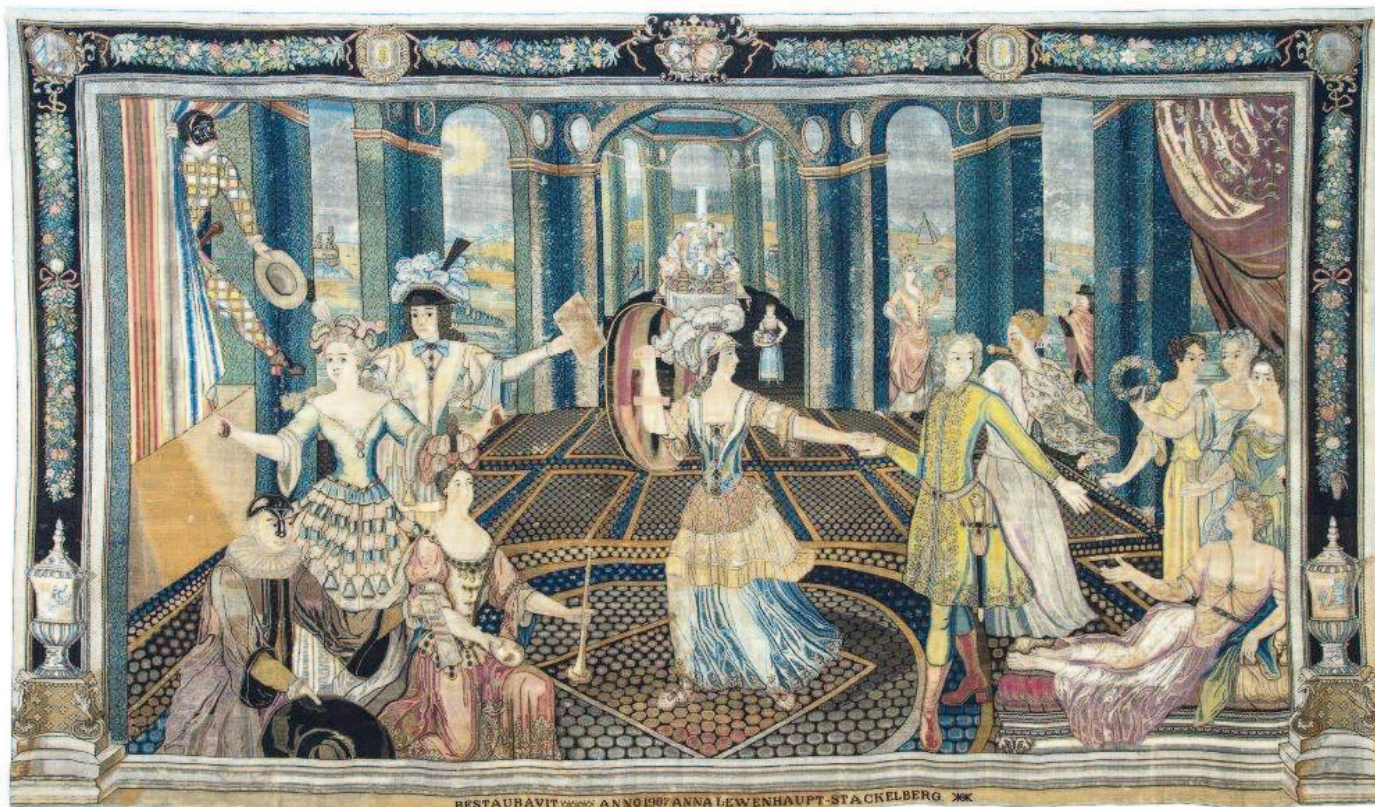
Hörnkartuscherna visar en stjärnkikare och en springbrunn. Det är nyplatonska sinnebilder för den jordiskt och himmelskt delade kärleken. Texttavlor nas latinska citat »det jordiska är ej tillräckligt» och »man bör sträva efter ett högre mål» visar mot nypla-

tonskt färgad existentialism – men även mot kristet tankegods. Ett livsmål kan vara den dygdiga, kristna kärleken. Till detta skall läggas personliga egenskaper antydda genom vasmotivet Herkules stordåd. Eftersom Lewenhaupt kan ses underordnad Aurora, som dessutom intar rollen som hennes farfar har i förlagan, gör att man kan läsa motivet som överföring av traditioner och personliga egenskaper från en familj till en annan. Men också som en samstämd relation genom att de båda familjeföreträdarna betraktar varandra och tillsammans håller charens tömmar.

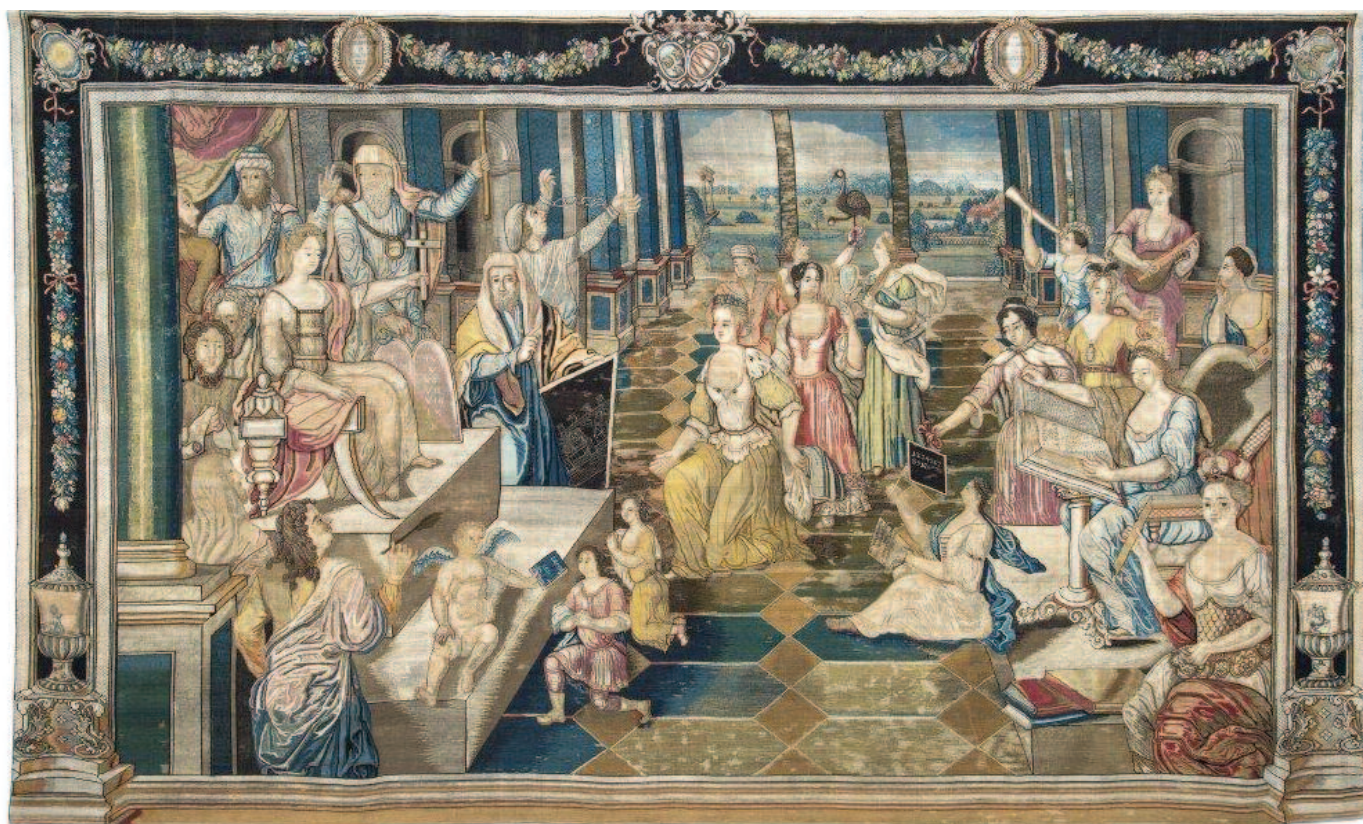
ÄKTENSKAPSTAPETEN

Även om tapetens tre huvudpersoner, Amalia Königs-marck och Carl Gustaf Lewenhaupt tillsammans med dåvarande drottningen Ulrika Eleonora d.ä. i rollen som den grekiska gudinnan Pallas Athena kan uppfattas som utklädda, tyder symboliken på ett val av livsväg med äktenskapet i fokus. Drottningen och hennes make Karl XI jämte änkedrottningen Hedvig Eleonora övervarade bröllopet i fråga i Wrangelska palatset i Stockholm den 5 februari 1689.

Drottningen som gudinnan Pallas Athena,

Äktenskapstapeten (tidigare Maskeradtapeten). Drottning Hedvig Eleonora var gäst när Amalia Königs-marck och Carl Gustaf Lewenhaupt gifte sig i Wrangelska palatset i Stockholm 1689. Drottningen är med som en av huvudpersonerna i denna tapet som handlar om vägval och äktenskap.

Allegoritatapeten. Enligt David Klöcker Ehrenstrahl är en väl genomförd målning konstruerad som en rebus, vilket i hög grad stämmer för Allegoritatapeten, fylld av symboler för den kristna tron, värderingar och egenskaper.

tidigare trodd föreställa Aurora Königs-marck, står som huvudperson bokstavligt i mitten i en cirkel i golvmönstret. Drottningen drar genom att fatta Carl Gustaf Lewenhaupts hand honom bort från kvinnorna till höger, som försöker beveka och hålla kvar honom. Drottningens rörelse mot vänster är kraftigt markerad. Kvinnan på schäslongen är Fru Lusta och de tre bredvid henne är dottrarna Kättja, Lättja och Flättja. I skalden Stiernhielms dikt *Herkules* (1658) möter huvudpersonen med samma namn dem alla. Men *Herkules* gör ett annat vägval. Det finns en koppling till *Herkules* symboliken i Triumftapeten. Lewenhaupt bär även här sitt sticksvärd med lejonhuvudet som skaftknopp. Till vem och vad förs nu Lewenhaupt? Gruppen till vänster omkring Amalia Königs-marck, som dansar med kastanjetter, är sammansatt av olika symboliska personer. Melpomene, en av de nio muserna och sångens och tragedins beskyddarinna, sitter i förgrunden med sin mask och trumpet. Bredvid henne håller il dottore, en av *commedia dell'arte*-figurerna, iklädd ansiktsmask och med den svarta hatten i handen fram en skriftrulle med texten »Genom skådespel visar jag människornas seder».

En harlekin drar i bakgrunden undan ett draperi för att träda fram. Enligt släkttraditioner svåra att verifiera har personerna i motivet ansetts vara andra än nu identifierade. Mannen bakom Amalia till vänster har ansetts vara Lewenhaupt och den verkliga Lewenhaupt har ansetts vara brodern Philip Christoffer. Porträttjämförelser visar på andra slutsatser. Vem mannen är bakom Amalia och som håller fram ett notblad är en öppen fråga.

Texttavloras citat är ur Gamla Testamentets vishetslitteratur, *Syraks* bok 9:4, 8-9, och handlar om försiktighet i umgänge med kvinnor, moral och äktenskaplig trohet. Hörnkartuschernas motiv är ett timglas och en blomsteruppsättning, båda förgänglighetsmotiv. Vasmotiven föreställer en sjöjungfru och ett kärlekspar, symboler som styrker tolkningen att valet står mellan lusta eller dygd, den breda eller smala vägen. En tolkning av motivet är att genom drottningens försorg leddes Lewenhaupt in på dygdens smalare väg, som leder till livet. *Herkules* vägval blev också Lewenhaupts och äktenskapet med Amalia. Nu har det handlat mest om mannens val.

Men kvinnan, Amalia, avbildas mitt i de sköna konsternas nöjesvirvlar. Hon fördes

också in på rätt livsväg genom äktenskapet. Drottningen bör ha spelat lika stor roll för Amalias vägval som för den blivande makens. Tidigare har tapeten ansetts föreställa en maskerad, men det beror på en feltolkning av både symboler och avbildade personer.

ALLEGORITAPETEN

Ehrenstrahl beskrev 1694, tiden som våra tapeter är från, en väl genomförd målning konstruerad som en rebus. Några direkt igenkännliga bildelement ger en första tolkning. Men för den djupare förståelsen av konstverkets mening och innebörd krävs mer. Detta gäller i synnerhet *Allegoritatapeten*. Systrarna Aurora och Amalia, båda bekransade och Amalias tvillingar Charles Emil och Ulrika Augusta kan vi identifiera i tapeten. Charles Emils monogram finns på katekesen som den bevingade putten till vänster räcker honom. Kvinnan i hermelinsmantel bakom barnen är deras moder Amalia. Till höger framför en stor uppslagen bok sitter Aurora.

En allegori handlar om symboler som betyder något. I tapeten finns symboler för den kristna tron, sköna konst, vetenskaper och personliga dygder.

Gruppen till vänster symboliserar den kristna religionen. Kvinnan i tronsolen med texttavlan »Jesus Christus» på bröstet håller fram det kristna korset och ser på tvillingarna. Runt henne finns gammaltestamentliga personer som Moses med lagtavlor, Salomo med ritning till templet och en klagande figur som med en bedjande gest skakar sina bojar. Kvinnorna bakom Amalia representerar genom attributen oket, tranan, spegeln och ankaret fyra mänskliga dygder eller karaktärsdrag som arbetsamhet, vaksamhet, klokhet eller sanning samt hopp. Kvinnogruppen till höger runt Aurora, klädd i gyllene hjälm med lagerkrans och representerande filosofin och kanske även historien när hon läser ur *Sapientia humana*, är sköna konstors och vetenskapers företrädare. Från vänster poesin, sittande på golvet framför Aurora, matematiken, måleriet, astronomin, musiken, skulpturen och byggnadskonsten.

Hörnkartuscherna visar Guds allseende öga och ett ymnighetshorn. Fajansurnornas motiv är här mer allmänna medan bårdens texttavlor är citat ur Matteusevangeliet 6:33: »Sök först hans rike och hans rättfärdighet, så skall ni få allt det andra också».

En fråga är om det finns en huvudperson? Är det Charles Emil Lewenhaupt, som också ska bli familjens överhuvud? Är tapetmotivet riktat till honom? Didaktiskt konstruerat för att visa att insikter i *sapientia humana*, mänsklig vishet, nås genom dygder, sköna konstors och vetenskap samt den kristna tron? Mannen med gåspennan till vänster? Det har genom porträttlikhet föreslagits vara Ehrenstrahl. Båda systerarna ska ha varit elever till honom. De bör också genom sin gemensamma tyska bakgrund ha känt varandra väl. Ehrenstrahl har för övrigt porträtterat Aurora. Drottning Ulrika Eleonora d.ä., vars modersmål var tyska, var en central gestalt i dåtidens stockholmska kulturliv i vilket också systerarna och Ehrenstrahl deltog. Men att mena att Ehrenstrahl är »den store konstnären» bakom tapeterna, tror jag är att underskatta de båda begåvade systerarnas förmåga att litterärt och allegoriskt ge konstnärlig form åt familjehändelser av mycket personligt slag. Kanske handlar det i stället om ett lagarbete. Ny forskning har nu klarlagt tapeternas historia från tidigt 1700-tal. Tapeternas syfte och ursprungliga placering är ännu en öppen fråga att lösa. ☞

Stefan Hammenbeck
är fil. dr h.c. vid Linköpings universitet och
konstintendent vid Östergötlands museum.

TAPETERNAS PROVENIENS OCH ÄLDRE HISTORIA

År 1946 tog Östergötlands och Linköpings stads museum emot de så kallade Königs-marckska tapeterna, som ingick i en större donation med föremål vilka tillhört de grevliga ätterna Königsmarck och Lewenhaupt. Föremålen donerades av grevinnan Anna Bogeman född Stackelberg, tidigare gift Lewenhaupt.

Det har länge ansetts att tapeternas första omnämnande har varit i en resebeskrivning från 1830 av Magnus af Pontin, efter ett besök i bland annat Quedlingburg. Fördjupad forskning har emellertid kunnat belägga ett omnämnande närmare 100 år tidigare.

De Königs-marckska tapeterna har troligen tillverkats under 1690-talet. Var de placerats under den första tiden är ännu ovisst. En möjlighet är i Königs-marckska palatset (numera Petersenska) i Gamla stan i Stockholm där en större sal fanns i andra våningen, men även familjens tyska bosättningar i Agathenburg, Stade, har varit ett alternativ.

I tapeternas motiv finns flera huvudpersoner avbildade. I Maskerad/Brölloppstapeten framstår Amalia von Königsmarck som extra framträdande i sin blå klänning med kastanjetter i händerna. Eftersom hon har dessa instrument i händerna och det samtidigt finns avbildat både trumpet och flöjt i bildframställningen får vi anta att hon framför dansen sarabande där dessa instrument ingår. Amalia är dessutom den enda person, samtliga tapeter inräknat, som avbildas med blå ögon. Det är också i Amalia von Königs-marcks hem som tapeternas hitintills tidigaste omnämnande går att spåra i skriftliga källor. I bouppteckningen efter henne på Övedskloster år 1740 finns följande anteckning:

»Enligt högwälborna Fru Grevinnans Amalia Wilhelmina Königsmarck Testamente af 9 December 1733 och den 6 Februari 1737 är efterskrifna meubler till följande bortgifna som sålunda icke till något värde upptagas ... Tapeter af silk och garn sydda skänkta till Hr Grefven Charles Emil Lewenhaupt.»

Nästa tillfälle tapeterna uppträder i det skriftliga källmaterialet är vid arvskiftet efter grevinnan Ulrica Christina Bonde af Säfstaholm året 1764. Tapeterna är då belägna på Vinäs egendom i Kalmar län. I bouppteckningen finns följande anteckning:

»6. st. Tapet stycken til en Sahl med posittur och bander fidei commis». (Ej värderade, förf. anm.).

Tapeterna fanns vid det tillfället i »Skräp. Kammaren.» Denna låg förmodligen i en flygel eftersom inventeringen sker i tur och

ordning i »Gästkammaren i Flygeln, Grefvarnas kammare, Skräp. Kammaren, Rosengrens kammare».

Genom dessa arkivuppgifter kan vi nu belägga tapeternas proveniens på följande sätt:

- Amalia Wilhelmina von Königsmarck (1663–1740), gift med Carl Gustaf Lewenhaupt (1662–1703), Öved.
- Charles Emil Lewenhaupt (1691–1743), gift med Beata Cronhielm af Hakunge (1700–1728), Öved?
- Charles Emil Lewenhaupt (1721–1796), gift med Ulrica Christina Bonde af Säfstaholm (1730–1764), Vinäs.
- Charles Emil Lewenhaupt (1750–1811), gift med Carolina Ulrica Lewenhaupt (1754–1826), Vinäs.
- Charles Emil Lewenhaupt (1787–1823), gift med Beata Margaretha Rotkirch (1792–1857), Vinäs.
- Carolina Lewenhaupt (1815–1893), gift med Casimir Sparre (1795–1866), som säljer Vinäs och flyttar till Västervik. Tapeterna följer med till Västervik och säljs senare till släktningen, ävenledes i Västervik:
- Adelaide Sparre (1820–1899), gift med Charles Auguste Lewenhaupt (1812–1897), Västervik.
- Gustaf Lewenhaupt (1844–1904), gift med Anna Stackelberg (1862–1946).

Tapeterna renoveras, medflyttas enligt uppgift en tid till Wien, därefter till Villa Lugnet i Saltsjöbaden. År 1946 övertar Östergötlands och Linköpings stads museum tapeterna, enligt testamente av år 1943.

I Ada Ryströms bok om Tjust står att läsa »tapeterna hängde långt in på 1800-talet på Vinäs, men som snart undanlades som trasiga och olämpliga för dess salonger».

Källor

Göta Hovrätt: Bouppteckningar och arvskiften 1740 samt 1764

Cnattingius, Bengt: Königs-marckska salongen. Grevinnan Anna Stackelbergs donation till Linköpings stads museum
Cnattingius, Bengt: De Königs-marckska tapeterna (Ur Östergötlands och Linköpings stads museum, meddelanden 1948–1950)

Elgenstierna, Gustaf: Den introducerade svenska adelns ättartavlor IV (1928)
af Pontin, Magnus: Anteckningar öfver natur, konst och vetenskap på en resa genom Berlin och Hartz till Naturforskande sällskaps möte i Hamburg... (1830)

Ryström, Ada: Boken om Tjust (1925)

Göte Nilsson Schönborg, doktorand vid institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet.

Suppliker under frihetstiden

Kommunikation mellan folket och makten

UNDER FRIHETSTIDEN (1719–1772) intog riksdagen en dominant position i svensk politik. Den blev huvudarenan dit folk vände sig för att utöva politiskt inflytande. Kungen fick finna sig i en andrarangsposition och riksrådet blev direkt ansvarigt inför riksdagen i en förmodern version av parlamentarism. De fyra stånden – adeln, prästerna, borgarna och bönderna – bestämde budgeten, stiftade lagar, beslutade om utrikespolitikens inriktning och lade sig ofta i så väl administration som rättsutövning. Dessutom kunde svenska undersåtar vända sig direkt till riksdagen med så kallade suppliker eller böneskrifter, vilka innehöll klagomål, förslag, förfrågningar eller överklaganden om högt och lågt. Över 14 000 suppliker lämnades in under perioden och fler hade det blivit om inte Gustav III genomfört sin statskupp 1772.

Vilket politiskt inflytande folk utanför samhällseliten haft genom tiderna diskuteras ständigt inom historieforskningen. Historiker i Sverige har framför allt fokuserat på arenor och fenomen som är bekanta än i dag, som de lokala tingen, sockenstämmorna och riksdagen, eller uppror och motstånd. Förr i tiden existerade emellertid också suppliker, det kanske oftast använda kommunikationsmedlet mellan folket och makten under den så kallade tidigmoderna epoken (cirka 1500–1800). Supplikerna stod öppna för man som kvinna, hög som låg, och lät därför vem som helst interagera direkt med kungen och kungens representanter. Under frihetstiden fanns då dessutom möjligheten att skriva till riksdagen.

Riddarhuset låg i centrum för riksdagens supplikantering. Riksdagen möttes ungefär vart tredje år, ibland oftare, och sammanträdde i ungefär ett år. Den första månaden varje riksdag skulle supplikanterna lämna in sina skrifter till riddarhuskansliet som i sin tur skulle numrera dem kronologiskt efter ordningen de togs emot. Sedan

lämnade kansliet över bunten med suppliker till den så kallade Urskillningsdeputationen, en kommitté med uppdrag att sovra i materialet. Likt många andra av frihetstidens riksdagsutskott sammanträdde Urskillningsdeputationen i Riddarhuset. Den bestod av ledamöter från alla fyra stånden. Ledamöterna läste igenom supplikerna, sammanfattade deras innehåll i så kallade urskillningslistor, och avgjorde om de utgjorde riksdagsärenden eller inte. Även om det fanns specialregler kan man generellt säga att riksdagen bara skulle

befatta sig med överklaganden av Kunglig Majestäts (Kungl. Maj:t) beslut eller ärenden där jurisdiktionen var oklar. De ärenden som godtogs skickades vidare till andra kommittéer för vidare utredning, de avvisade återlämnades till supplikanterna. Listorna spikades upp på riddarhusporten för supplikanternas och allmänhetens beskådan.

Supplikanterna kan till stor del delas in i två grupper. Ena gruppen bestod av riksdagsrepresentanter från de ofrälse stånden, framför allt borgare och städer, som skrev suppliker i ärenden som berörde deras

levebröd. Borgarna ville till exempel ha skattelättnader, ändra tullar och handelsregler, få stöd för varutillverkning, ha tillgång till marknader, få sina vattendrag rensade och så vidare.

Den andra gruppen bestod av folk som tjänat staten, både adliga och ofrälse, framför allt officerare och deras fruar. I början av frihetstiden var staten skyldig många av dem pengar för utelivna löner, utlagda medel som aldrig blivit ersatta, och så vidare. Det Stora Nordiska Kriget (1700–1721) hade frestat på ordentligt. Likaså var det många som inte kunde försörja sig på grund av de uppoffringar de gjort för Sverige och sökte understöd, medan andra fortfarande aktiva försökte höja sina kraftigt nedskurna löner och förmåner. Riksdagens supplikkanal blev helt enkelt ett sätt för de som styrde att försöka mildra påfrestningarna för statstjänarna. Allt eftersom minskade den här typen av ärenden,

även om officerare och ämbetsmän fortsatte att utgöra en stor del av supplikanterna.

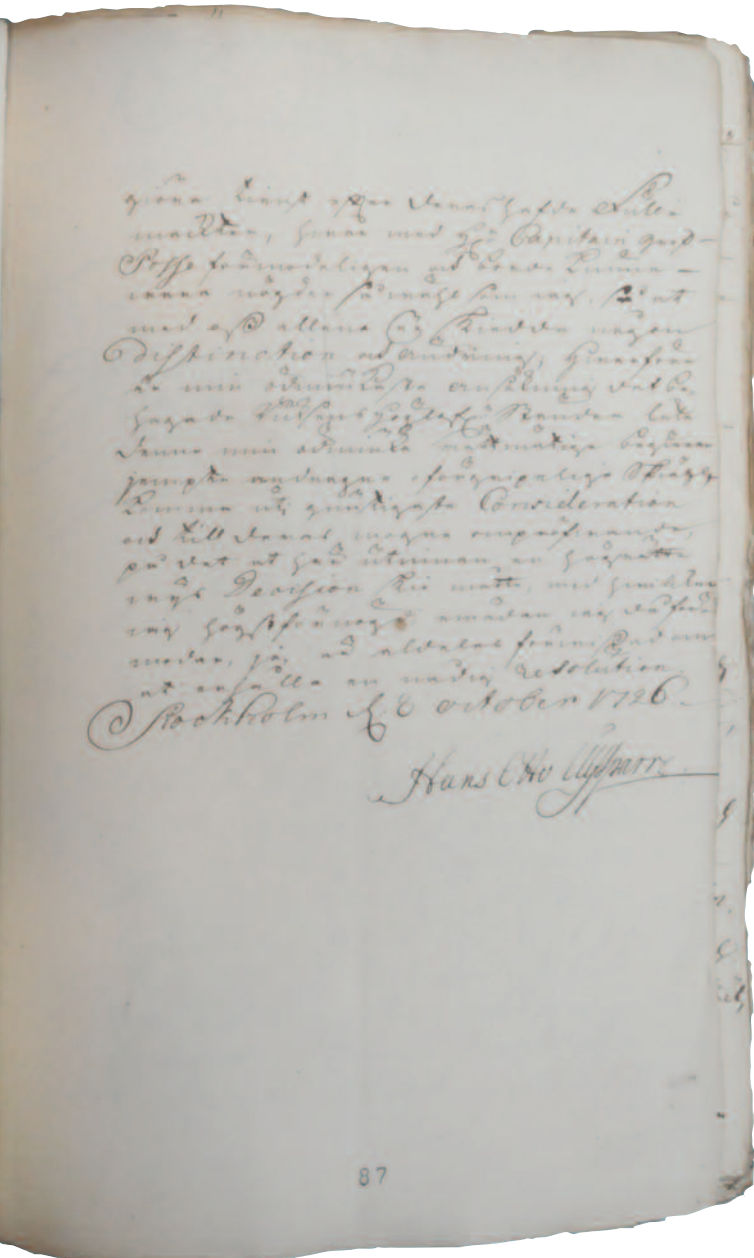
Deras antal ökade kraftigt igen under 1760-talet då många överklagade tjänstetillsättningar. Utan att gå in för mycket på detaljer blev kriterierna mer överskådliga mellan 1755–1765 vilket ledde till att folk lättare kunde avgöra om de hade rätt att överklaga. Eftersom Kungl. Maj:t formellt tillsatte många tjänster var man tvungen att överklaga hos riksdagen. Det kan verka korrupt att riksdagen avgjorde enskilda tjänsteärenden men då ska man samtidigt komma ihåg att själva tjänstetillsättningen i sig var korrupt. Svågerpolitik, politiska tillsättningar och tjänsteköp präglade den svenska ämbetsmanna- och officerskårens sammansättning. Att överklaga till riksdagen kan lika gärna ses som ett sätt att kringgå korrupta strukturer.

I syfte att stärka kungamakten försökte kungafamiljen och deras anhängare avskaffa möjligheten att lämna suppliker till riksdagen vid 1769–70 års riksdag. De misslyckades. Detta var enda gången som frågan ens diskuterades, så stark var synen på suppliken som en undersåtarnas rättighet. Däremot försökte riksdagen kontinuerligt reglera kanalen för att minska antalet suppliker. Relativt höga böter delades ut för en mängd regelbrott och riksdagsledamöter kunde avsättas. Regelverket basunerades ut från huvudstadens predikstolar i början av varje riksdag. Från och med 1748 blev riddarhusfiskalen en del av övervakningen då han fick i uppdrag att kräva in böter från regelbrytarna. En tredjedel behöll han själv, resten gick till välgörenhet. Fusk förekom trots detta genomgående även om det var värre före 1748.

I till exempel USA är det fortfarande en levande konstitutionell rättighet att skriva en petition, som suppliker kallas i den anglosaxiska världen, till presidenten. Suppliker är däremot en nästan bortglömd del av det svenska konstitutionella och juridiska arvet. Men vem vet, framtidens svenska historiker kanske kommer att se på 1900- och 2000-talen som undantag. En relativt kort period då svenskarna använde partier i stället för att vända sig till makthavarna själva.

Martin Almbjör, doktorand vid institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet, och författare till avhandlingen *The voice of the people? Supplications submitted to the*

Swedish Diet in the Age of Liberty, 1719–1772.

En supplik från 1726–27 års riksdag, skriven av Hans Otto Ulfspärre af Broxvik. I suppliken bad Ulfspärre om att få bli regementskvartermästare vid kungliga gardet. Han hade börjat sin karriär som page vid hovet och bevistade bland annat belägringen vid Fredrikshald där Karl XII mötte sitt öde.

Hans Otto Ulfspärre dog 1732. FOTO: MARTIN ALMBJÖR.

Tisdagsklubbens grundare

Amelie Posse tog upp kampen mot nazismen

I BIOGRAFIN ÖVER Amelie Posse, *En ande som hör jorden till*, beskriver författaren Eva Strömberg Krantz hur chefredaktör Ivar Harrie sätter Posse i ett större kvinnligt sammanhang. Han såg henne vid sidan av Ellen Key, Selma Lagerlöf och Elin Wägnér som en evangelist för den sista förkrigsgenerationens budskap om mänsklighet och vetighet. »Hon var bullrande, bråkig, brinnande, alltid byggande, alltid varm för en sak eller för en människa eller människor», enligt författaren Gabriel Jönsson. Men vem var hon egentligen, denna förhållandevis okända kvinna i svensk nutidshistoria; författaren som under andra världskriget startade den hemliga, antinazistiska gruppen Tisdagsklubben som grund för svensk motståndsrörelse?

FRÅN GLÄDJE TILL SORG

Amelie Posse föddes år 1884 och växte upp i det stora träslottet Maryhill i Glumslöv mellan Helsingborg och Landskrona. Det var ett kärleksfullt hem med mycket sång och musik. Hennes far var greve Fredrik Posse och hennes farfar var statsminister greve Arvid Posse, även kallad Kungen av Skåne. Amelies mor, Gunhild, var dotter till statsrådet Gunnar Wennerberg. Hemmet var en samlingsplats för den tidens intellektuella samt den svenska överklassen, även Oscar II kom på besök.

Livet kan snabbt växla från glädje till sorg. Amelies far dog av syfilis och var hårt skuldsatt. Konkurs tvingade familjen att lämna sitt älskade Maryhill. Den excentriske och stränge farfadern Arvid Posse hjälpte till ekonomiskt och köpte en fastighet i Lund, där de flyttade in i en »trång» sexrumslägenhet. Amelie som då var 13 år trivdes inte och kallade Lund för »Lunnahålan».

Amelie var konstnärligt lagd och behärskade med tiden flera språk. Under årens lopp gav hon ut elva självbiografiska böcker, i vilka hon berättar om sitt innehållsrika och många gånger dramatiska liv. Böckerna

Amelie Posse vågade säga ifrån. Hon ägnade sitt liv åt att bekämpa nazismen och hjälpa människor i nöd. Hon gav också ut flera böcker som ger intressanta skildringar av tiden före och under andra världskriget. FOTO: PRIVAT.

utgör intressanta tidsdokument av tiden före och under andra världskriget.

År 1904 gifte sig Amelie Posse med den psykiskt instabile och alkoholiserade Andreas Bjerre och tillsammans fick de sonen Sören. Efter en otrohetsaffär där

Andreas förälskade sig i Amelies bästa väninna skildes de år 1912. Under tiden gifte sig Amelies mor med Andreas äldre bror Poul. Mor och dotter blev alltså svägerskor till varandra, vilket ledde till en ansträngd relation dem emellan.

Efter skilsmässan for Amelie till Rom där hon studerade konst och träffade den tjeckoslovakiske konstnären Oskar (Oki) Brázda som hon gifte sig med år 1915. I mitten av 1920-talet köpte de godset Lickov i Tjeckoslovakien. Slottet blev en kulturell samlingsplats dit bland annat prins Eugen och Elin Wägner kom på besök.

År 1931 gav Amelie Posse ut sin första bok, den självbiografiska *Den oförlikneliga fångenskapen*. Hon hade även publicerat ett antal antinazistiska artiklar. När det tyska stöveltrampet blev allt hotfullare lämnade hon Lickov och flyttade till Prag. Hon och Oki skildes för att han inte skulle utsättas för tyska hämndaktioner, vilket han tyvärr senare blev.

FLYKTINGHJÄLP

I Prag blev hon i mars år 1939 förvarnad om att en häktningsorder hade utfärdats gällande henne. Hon hann i sista minuten fly ut ur ett ockuperat Prag till Stockholm, där hon återfick sitt svenska medborgarskap. Under åren i Tjeckoslovakien räddade hon med hjälp av sina kontakter och med risk för sitt eget liv, människor undan både den nazistiska och den kommunistiska diktaturen.

Historikern Rune Bokholm skriver i sin bok *Tisdagsklubben* att det mentalt stora i grevinnan Posses arbete med flyktingar från tiden i Rom, under andra världskriget och framåt, var den genuint humanistiska passionen. Det var för henne självklart att hjälpa människor i nöd, även om dessa tillhörde samma nation eller folkslag som hon tidigare frenetiskt hade bekämpat i deras egenskap av förtryckare. Från sin lilla lägenhet på Gärdet i Stockholm fortsatte Amelie enträget sitt arbete med flyktingar med hjälp av omfattande utländska kontakter. Hon såg med stigande oro hur den nazistiska infiltrationen i förening med de svenska myndigheternas undfallenhet påminde om ockupationen av Tjeckoslovakien. Bronskjortornas fackeltåg och högljudda möten som kommenterades från myndighetshåll med, »det är inget att ta på allvar» berörde henne mycket illa. Hon såg med oro hur tyskvänligheten och anpassligheten bredde ut sig bland allmänheten, men framför allt i

den övre societeten. Hon insåg att något måste göras ... men vad?

Vid en middag med några likasinnade den 28 mars 1940 berättade Amelie om en idé hon hade. Grundtanken var att åstadkomma en preventiv andlig mobilisering för att motverka den nationalsocialistiska expansionen i Sverige. Det skulle vara ett delvis hemligt sällskap, en antinazistisk motståndorganisation, med en diskussionsklubb som täckmantel för den underjordiska delen. I den hemliga verksamheten skulle man arbeta med att inrätta motståndsceller i hela landet, vilka skulle sättas in mot fienden i samband med en eventuell ockupation. Till det konstituerande mötet kom ett sextiototal speciellt inbjudna personer. Av en slump var det samma dag, tisdagen den 9 april år 1940, som tyska trupper marscherade in i Danmark och Norge – därav namnet Tisdagsklubben.

Till Tisdagsklubben kom många intressanta föredragshållare, som Gunnar Myrdal, Sigrid Undset och Hugo Valentin. Under fyra år reste Amelie runt i Sverige, höll föredrag och lade grunden till nya hemliga motståndsceller. Tisdagsklubben var ett utmärkt

forum för henne, då hon var en viljestark kvinna som med stort besvär gick sin egen väg. Hon var en fängslande personlighet som uppskattade att stå i centrum. »Jag hör nu en gång för alla till på barrikaderna», skrev hon till Hedvig af Petersens år 1943.

Amelie Posse var ett stort bekymmer för den mot tyskarna undfallande svenska regeringen. Säpo inom Stockholmspolisen följde noga vad som försiggick i Tisdagsklubben och Amelie blev flera gånger inkallad till förhör.

Efter krigsslutet reste hon tillbaka till Tjeckoslovakien för att hjälpa människor i nöd och ägna sig åt sitt författarskap. De sista åren av sitt liv tillbringade hon i Sverige där hon dog 73 år gammal den 3 mars år 1957.

Amelie tilldelades ordnar för »berömvärda handlingar under krigsåren» av Danmark, Norge, England och Tjeckoslovakien. Av den svenska riksdagen erhöll hon 3 000 kronor som gick tillbaka till statskassan för att täcka hennes skatteskuld på 2 750 kronor. I det gamla pumphuset vid Örenäs slott, nära det rivna Maryhill, finns i dag ett litet museum över Amelie Posse. ☞

Jöns Posse, frilansskribent och
bryllingsbarn till Amelie Posse

SWEDENBORG
VAPENRINGEN

WWW.VAPENRINGEN.SE
TEL 08-7164575

Meddelanden från Riddarhuset

VERKSAMHET

Enligt adelsmötets beslut har riddarhusdirektionen nu skapat tre arbetsgrupper, där direktionens ledamöter tillsammans med tjänstemän på kansliet och externa experter förbereder ärenden för beslut i direktionen och driver arbetet i de olika projekten vidare. De nya arbetsgrupperna är it-arbetsgruppen, arbetsgruppen för kommunikation samt kulturgruppen. Samtliga har haft sina första möten och arbetsformerna kommer att utkristallisera sig under det kommande året. Värt att nämna är att kommunikationsgruppen ämnar genomföra en enkätundersökning bland ättemedlemmarna. Målsättningen är att få en tydligare bild av åsikter och tankar kring Riddarhusets verksamhet i allmänhet och vår kommunikation i synnerhet.

Stamtavleprojektet, hjärtat i vår verksamhet och det största av våra pågående projekt, kommer från årsskiftet att förstärkas med ytterligare personella resurser då Sophie Celsing Marcetic och Leif Persson från Krigsarkivet på deltid kommer att hjälpa oss med detta. Riddarhusgenealog Göran Mörner leder det operativa arbetet vilket anpassas efter Finlands Riddarhus, som kommer att publicera sina stamtavlor i bokform. Således prioriterar vi de ätter som vi har gemensamt med våra finska vänner. Projektet om säker blasonering kommer att få en rivstart, då vi lyckats knyta Karin Borgkvist Ljung, avdelningschef på Riksarkivet, till oss på en deltidstjänst från och med årsskiftet.

Våra duktiga konservatorer Siegfried Heim och Anders Karlsson arbetar sedan oktober 2016 med restaurering och konservering av våra sköldebrev, samtidigt som de passar på att digitalisera delar av samlingarna enligt av direktionen givna instruktioner.

Porträtten i Lantmarskalkssalen kommer under 2017 att restaureras. Detta kommer att ske löpande, vilket innebär att bara ett fåtal lantmarskalksporträtt i taget kommer att saknas på väggarna under våren och sommaren när de är i konservatorsateljén för genomgång.

Just nu arbetar kansliet för högtryck med att gå igenom alla ansökningar om stipendier och understöd. Det är en grannlaga och tidskrävande uppgift att sortera, be om kompletterande uppgifter och fördela ansökningarna enligt de olika stiftelsernas statuter. I år är det två personer som lägger en stor del av sin tid på detta, vår nya riddarhusfiskal Christina Neuman tillsammans med sin företrädare, Madeleine Werner.

Förutom alla dessa spännande projekt har vi på riddarhuskansliet, som i alla andra verksamheter, också en vardag där det mesta flyter på enligt plan. En av de personer som medverkar till att Riddarhuset håller en stadig och säker kurs, är vår kamrer Urban Wenster. I vår kommer Urban att gå i pension, vilket är honom mycket väl unnat. Urban har i många år varit en ytterst pålitlig och skicklig medarbetare på Riddarhuset och vi är många som kommer att sakna hans glada person. Tack Urban.

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

VÄRDEPAPPERSFÖRVALTNING

Efter flera starka år på aktiemarknaderna inleddes 2016 betydligt svagare. Många stora aktiemarknader var nere runt 10 procent. Därefter har året utvecklats betydligt bättre och nu är flertalet aktiemarknader upp, den svenska är plus 5 procent.

Världsekonomin är fortsatt stabil men tillväxten är relativt svag. Den för finansiella tillgångar gynnsamma miljön med mycket låga räntor består. Årets stora överraskningar har varit utfallen i Brexit-omröstningen och valet av ny president i USA. Vid båda tillfällena har utfallen överraskat och en viss turbulens har drabbat finansmarknaderna. I skrivande stund har oron dämpats och i stället har de amerikanska börserna noterat nya kursrekord. De av Riddarhuset förvaltade fonderna var per sista oktober upp med drygt 7 procent.

Patrik Tigerschiöld, vice ordf., kassadirektör

DOMÄNFÖRVALTNING

I november 2016 slog kung Bore till med full kraft på domänerna i Horn/Hycklingeområdet. Starka östliga vindar i kombination med 30–40 centimeter blötsnö som frös fast på trädgrenarna knäckte mängder av främst granar i 30–60-årsåldern. Hur omfattande skadorna är vet vi ännu inte, men åtskilliga bestånd behöver säkerligen slutavverkas i förtid. Eftersom det främst rör sig om toppbrott dör träden inte omgående och därmed finns tid att fatta välgrundade beslut. Skogarna är försäkrade men försäkringsbolagens villkor är klart försämrade efter stormen Gudrun.

Fasadrenoveringen på Stjärnevik är avslutad. Renoveringen fortsätter nu inomhus med främst kök och badrum. Till våren ska fönstren målas en sista gång. Vi har ännu inte hittat någon hyresgäst till denna trevliga herrgård som ligger fyra mil söder om Linköping. Den som är intresserad får gärna kontakta undertecknad för information.

På Löfstad framskrider projektet med en ny handelsträdgård i anslutning till smedjan. Ansökan om ändring av område för byggnadsminne är inlämnad och förhoppningen är att allt står klart till våren. Stenportalerna på slottet är nu i bästa skick. Åtgärderna är godkända och bidrag har utgått från Länsstyrelsen. Stenmurar och terrasser står på åtgärdslistan och projektet som löper över flera år följer planen. Mycket glädjande för stiftelsen är att stenbrottet har ökat sin verksamhet vilket innebär ökade intäkter till alla behövliga underhållsarbeten.

På Kronovall har takarbetena fortsatt och till våren ska endast ett torn återstå att åtgärda. Det ena tornet mot trädgårdssidan visade sig vara kraftigt rötskadat efter felaktiga underhållsåtgärder vid takarbeten på 1990-talet.

Brexit och USA-valet har ännu inte satt några större spår på den svenska skogskonjunkturen. Den allt svagare svenska kronan hjälper exporten av träprodukter. Oklart om den stora försågningen kommer att leda till några höjningar av timmerpriserna. Hittills

har sågarna varit välförsörjda med råvara och vi lever på hoppet.

Hans von Stockenström, domändirektör

CILANE

CILANE genomförde sitt årliga höstmöte den 23–24 september 2016 i Bryssel. Sverige representerades av riddarhusdirektionens ledamot Johan Coyet och riddarhussekreteraren Erik Drakenberg. Helgen inleddes med en mycket välbesökt och trevlig välkomstmiddag hos det belgiska adelsförbundet, *Association De la Noblesse Du Royaume De Belgique*, i deras vackra lokaler på aveny Franklin Roosevelt i centrala Bryssel. På lördagsmorgonen välkomnade CILANES koordinator Johan Grotenfelt deltagarna och mötet behandlade en mängd frågor, bland annat om olika europeiska adelskalendrar och motsvarandes tillförlitlighet och användbarhet. Den svenska adelskalendern är här ett föredöme med sin höga tillförlitlighet och aktualitet.

Efter lördagens CILANE-möte anordnades en gemensam bussutflykt till det berömda slagfältet Waterloo, strax utanför Bryssel, där Napoleon slutgiltigt stoppades 1815. Den mycket dramatiska drabbningen återupplevdes med hjälp av guider och ett intressant museum. Baron Bernard Snoy höll ett föredrag om slagets följder ur franskt, tyskt, engelskt och holländskt perspektiv. Därefter besökte flertalet delegater slottet Bois-Seigneur-Isaac på inbjudan av baron och baronessan Bernard Snoy. Höstmötet avslutades på lördagskvällen med middag vid Grand Place.

Den 5–8 oktober 2017 hålls en stor internationell kongress i Avignon i södra Frankrike. Arrangör är Vatikanens adelsförbund *Reunion de la Noblesse Pontifical*.

Erik Drakenberg, riddarhussekreterare

KULTUR

Riddarhuset inleder under 2017 en föreläsningsserie i samarbete med de kungliga akademierna, där avsikten är att belysa historiska relationer mellan dessa institutioner samt uppmärksamma akademiledamöters och ättemedlemmars verksamhet inom kultur och vetenskap.

Vårens fyra akademiföreläsningar framgår av kulturprogrammet, se omslagets tredje sida. Först ut är Ove Bring, professor emeritus i internationell rätt och ledamot av Kungl. Vitterhetsakademien, som den 21 februari kommer att föreläsa på temat *Stormaktstidens krigs-*

Illustration av Tyra Kleen till »Drömmar» av Olive Schreiner.

byten. I ljuset av internationell moral och rätt. Den sista föreläsningen i vår äger rum den 15 maj och då är det litteraturhistorikern och akademiledamoten Horace Engdahl, Svenska Akademien, som talar om *Gustav Philip Creutz och Johan Gabriel Oxenstierna. De bästa poeterna bland Sveriges regeringschefer.*

Vi kommer även att fortsätta med de under hösten så välbesökta kulturkvällarna med Riddarhusets kulturstödmottagare som berättar om sina publikationer och sin forskning.

I april öppnar utställningen *Ädla smycken – då och nu* med svenska adelsfamiljers smycken ur enskilda och offentliga samlingar. Dessa kompletteras av samtida smyckeskunst av adliga silversmeder och smyckeformgivare från Ebba Brahe, Charlotte Bonde, Drakenberg Sjölin och Sebastian Schildt. Den 9 april anordnas en särskild temadag kring utställningen med föreläsningar, samtal och visningar av Magdalena Ribbing, Elsebeth

Welander-Berggren, Viveka Adelswärd och Lars-Yngve Johansson. I slutet av maj öppnar en utställning med Tyra Kleens bokillustrationer, framtagen i samarbete med Kerstin Gullstrand Hermelin på Valinge gård.

Konsertprogrammet bjuder på sedvanlig variation med ett utbud som spänner över klassisk musik, jazz och militärmusik.

Nya samarbetsparter är Drottningholms Barockensemble och Vadstena-Akademien, båda etablerade aktörer i Musiksverige vilket garanterar en hög konstnärlig kvalitet. Drottningholms Barockensemble presenterar den 9 mars ett program med musik och poesi från svenskt 1700-tal. Musik av kvinnliga kompositörer som E. Olin och M.F. von Stedingk paras med dikter av A.M. Lenngren och H.C. Nordenflycht, framförda av skådespelerskan Stina Ekblad. På Vadstena-Akademins vårkonsert den 18 maj framträder Akademiens stipendiater och unga solister under Loa Falkmans värdskap.

*Rebecka Millhagen Adelswärd,
direktionsledamot med ansvar
för kultur och vetenskap*

SVENSKA ADELSFÖRBUNDET

Svenska Adelsförbundets huvuduppgift är att ekonomiskt bistå behövande inom adeln, i första hand äldre och sjuka. Även ointroducerad adel kan komma ifråga. Många hjälpbehövande saknar egen förmåga att söka bidrag. Hör därför gärna av er till oss om ni känner till något ömmande fall.

Svenska Adelsförbundet har årligen en tebjudning för ättemedlemmar i Stockholm med omnejd som under året fyller 70 år. Vid denna brukar Adelsförbundet bjuda på någon form av underhållning. Hösten 2016 bjöds på en musikalisk föreställning och hyllning till Monica Zetterlund. Föreställningen framfördes av musikalartisten Åsa Bergh. Hon ackompanjerades av Bo Sandberg på olika träblåsinstrument. Publiken om närmare 70 personer uttryckte stor glädje och uppskattning. Vid det efterföljande samkvämet berättade riddarhussekreterare Erik Drakenberg om Riddarhusets verksamhet. Många av gästerna tog tillfället i akt att gå med i förbundet.

Upplysningar om förbundets verksamhet lämnas av sekreteraren Ulf Gyllenhammar, tel. 08-767 80 84 eller kassaförvaltaren, friherre Gabriel Hermelin, tel. 076-546 64 06.

Henrik von Vegesack, ordförande

RIDDARHUSSÄLLSKAPET

Våren börjar göra sig påmind och dagarna blir allt ljusare. Med ett nytt år kommer nya möjligheter att träffas och umgås. Riddarhussällskapet skickar nu en hälsning och inbjudan med lite information om vårt kommande jubileumsprogram, men först en tillbakablick på hösten 2016.

Den 18 november 2016 lystes ett kallt och regnigt Stockholm upp av ljuset från Riddarhussällskapets uppskattade *Höstfest med dans*. Riddarhuset fylldes av förväntansfulla festdeltagare i alla åldrar. Gästerna fick njuta av en välsmakande meny, bubblande drycker, en extra visning av Riddarhussalen och dans som sträckte sig alltifrån den mer traditionella polonäsen till modernare danssteg.

Under hösten 2016 bjöds Riddarhussällskapets medlemmar även på mingel, visningar av Vasaskeppets skulpturer och av Lars Bolanders måleri samt en värmande glögg.

År 2017 är ett märkesår, då Riddarhussällskapet jubilerar som pigg 70-åring. Vi kan se fram emot ett år fyllt av aktiviteter. Under februari besöker vi en annan jubilar, nämligen Liljevalchs Vårsalong. Ett besök som ger ökad insikt i hur dagens konstnärer tolkar vår samtid.

I mars hålls årsmötet med tillhörande föredrag och i april ordnas en exklusiv vinprovning. Under maj månad besöker vi Hovstallet och Livgardets Kavallerikasern där vi

erbjuds en visning bakom kulisserna. Vi får beskåda vagnar, stall och seldon men även besöka kavallerimässen och se Anders Zorns magnifika porträtt av prins Carl, *Blå prinsen*. Den 3 juni avslutas vårsången med ett besök på Svindersvik, familjen Grills sommarnöje från 1700-talet.

Märkesåret når sin kulmen den 19 november 2017 med en festlig dag på Riddarhuset, något vi hoppas ska bli en dag utöver det vanliga.

Detta och mycket annat kommer att hända under jubileumsåret 2017, ett år som vi hoppas att ni vill tillbringa med oss som medlem i föreningen. Oavsett ålder erbjuder ett medlemskap i Riddarhussällskapet, förutom ett stort aktivitetsutbud, ett piggt tillskott till din umgängeskrets. Ta därför chansen, bli medlem och följ med på en aktivitet. Välkommen!

Styrelsen genom Claës af Burén

OM RIDDARHUSSÄLLSKAPET

Riddarhussällskapet är en ideell förening för Riddarhusets medlemmar med familjer. Föreningen ordnar föreläsningar, utflykter, guidade visningar och festliga sammankomster. Årsavgiften är 200 kronor för makar och 150 kronor för enskilda. Anmälan om medlemskap sker enklast via Riddarhusets hemsida, via e-post: riddarhussallskapet.gea@gmail.com, genom att kontakta sällskapets sekreterare Eva Gentschein, tel. 073-707 19 88, eller ordförande Rutger Gyllenram, e-post: rgyllenram@gmail.com.

NYTT ÅR MED RAUK

År 2016 blev ett händelserikt och lyckat år för RAUK (Ridderskapet och Adels Ungdomsklubb), då vi hade glädjen att välkomna många nya medlemmar.

Verksamhetsåret 2017 inleds i mitten av februari med klubbens årsmöte och den mycket uppskattade vinterbale i Riddarhuset. Styrelsen hoppas att fler ska upptäcka RAUK och gå med, och vi vill bjuda in alla medlemmar att komma med synpunkter eller förslag på nya aktiviteter. Under våren ska styrelsen tillsätta en grupp för att arrangera den årliga sommarbale, ett utmärkt tillfälle för den som vill engagera sig i RAUK.

Med andra ord, om du inte redan är medlem och är mellan 18–35 år gammal – varmt välkommen att söka medlemskap.

Jacob Riben, kassör

VAPENAUKTION!

Återkommande auktioner med teman som moderna och antika vapen, jakt- och fisketillbehör, accessoarer, konst och inredning med jaktlig anknytning.

Inlämning till nästa auktion pågår!

Kungsgatan 57B, Stockholm
Tel 08-14 38 65
www.walterborg.se

WALTER BORG
JAKT & FRITID

OM RAUK

RAUK är en ideell förening för dig mellan 18–35 år som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt.

RAUKS syfte är att fördjupa kontakterna och stärka gemenskapen inom den unga svenska adeln och belysa adelns roll i historien. Medlemskap är kostnadsfritt och du registrerar dig genom e-post till rauk@riddarhuset.se. RAUK verkar även för att stärka gemenskapen med de systerorganisationer i Europa som samarbetar genom den gemensamma föreningen CILANE.

RAUKS huvudsakliga arrangemang varje år är våra två baler: vinterbalen i februari och sommarbalen i augusti. Vartannat år arrangeras i samband med sommarbalen en International Weekend för medlemmar ur CILANE. Utöver balerna erbjuder vi många olika kulturella och sociala aktiviteter, allt från afterwork till föreläsningar. Vare sig du vill delta ofta eller mer sällan ger ditt medlemskap i RAUK tillgång till ett stort nätverk och möjligheten att träffa många nya vänner och bekanta.

VADSTENA ADLIGA
JUNGFRUSTIFT

Etthundra pensioner utdelas årligen till dem som varit längst inskrivna i stiftet.

Normalt skriver föräldrarna in sina döttrar när de är små. Inskrivningsavgiften är 100 kronor och någon årsavgift utgår inte.

Stiftsjungfrur har rätt att bära stiftets dekoration, ett vackert emaljerat vitt ordenskors med blåvit rosett. Etui med dekoration och miniatyr kostar 500 kronor inkl. porto och kan rekvideras från Riddarhuset. Ring 08-723 39 91 för ytterligare information.

HYRA AV LOKAL

Riddarhusets sällskapsvåning och Lantmarskalkssalen står till medlemmarnas förfogande för privata festarrangemang – släktmöten, bröllop, födelsedagsfester m.m. (dock inte studentfester). Arrangemangen ska vara av privat, personlig och familjär karaktär.

I källaren finns Släktföreningarnas rum, en lokal där upp till tio personer kan ha möten.

Kontakta kansliet, tel. 08-723 39 91, för bokning och information.

KÖP OCH SÄLJ PÅ
Riddarhuset

Arte et Martes fria marknad

Adress: Riddarhuset
Arte et Marte, Riddarhuset
Box 2022, 103 11 Stockholm
E-post: riddarhuset@riddarhuset.se

Säljes: Stamp/sigill/ring i okänd metall med adliga ätten Stierngranat nr 1506 vapen i detaljerad djupgravyr och relief. Pris: 900 kronor.

Pennteckning föreställande Carl Liborius von Mentzer (1803–1876), gift med Gustava Sofia Elisabet Kuylenstierna. Mått ca 40x50 cm. Pris: 2 900 kronor. Tel. 073 507 61 10.

Efterlysning: Jag söker efter personer som burit den svenska hovdräkten, både den äldre och den nya, för intervjuer till ett bokprojekt. Jag är även intresserad av foton och faktiska plagg, både klänningar och gallerärmar. Projektet ska dokumentera en viktig del av den svenska kvinnohistorien och är en fortsättning på min kandidatuppsats som handlade om den svenska kvinnliga hovdräkten. Själv är jag modehistoriker samt arbetar som guide på Livrustkammaren i Stockholm. Goda referenser kan lämnas vid intresse. Vänligen kontakta mig för mer information om bokprojektet och intervjuerna. Niklas Wellbäck, tel. 073-582 48 40, e-post: niklas.skraddare@outlook.com.

Välkommen att delta i
enkät om Riddarhuset

Skicka en e-post märkt
»enkät» i ämnesraden till
kansli@riddarhuset.se
så skickas en länk tillbaka till
dig, där du får möjlighet att
anonymt besvara och
kommentera Riddarhusets
verksamhet.

STIPENDIER OCH
UNDERSTÖD

Riddarhuset delar årligen ut stipendier till studerande och understöd till framför allt pensionärer. Ansökningsperioden är 1 juni–15 oktober. Utdelning av medel sker sedan kommande vår. Kungörelsen finns publicerad på riddarhuset.se och där finns också ansökningsblanketter för nedladdning under ansökningsperioden.

Alla som tillhör en på Riddarhuset introducerad ätt kan söka. Du behöver inte ha direkta familjeband till stiftarna eller veta ur vilken fond du ska söka. Riddarhuset hjälper till med att matcha rätt fond till rätt sökande.

År 2016 delades det ut 22 244 340 kr till 824 stipendiater. Några duktiga stipendiater som erhållit högre stipendier är:

Camilla Reuterswärd, doktorand i ämnet statskunskap vid University of Wisconsin

Löfvensköldska resestipendiefonden

Eleonore Tham, doktorand i fysik (PHD) vid MIT Institute Tech, USA

von Schewenska stipendieinrättningen

Philip von Arbin, läkarprogrammet vid Medical University of Gdansk

Hovjunkare J.O. Bergenstiernas testamentsfond

Carl Söderhielm, doktorand i Material Science and Engineering vid Worcester Polytechnic Institute, USA

Hovjunkare J.O. Bergenstiernas testamentsfond

Jacob von Oelreich, doktorand i ämnet miljöstrategisk analys vid Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm

Fröken Hanna Roos af Hjelmsäter testamentsfond

Maja Wästfelt, läkarprogrammet vid Örebro universitet

Kammarherre C.J.A. Roos af Hjelmsäter fond

Heraldica Varia

DONATIONER

En donation innebär att Riddarhuset får föremålet som gåva. Det löser en gång för alla problem vad gäller till exempel bodelning och säkrande av föremålets förvaringsmiljö.

MAULE

Herr John Maule, Åhus, har donerat två pergamentshandlingar rörande adliga ätten Maule, nr 2135.

De båda breven är skrivna på latin och

Adliga ätten von Berencreutz nr 2345.

Adliga ätten Berg von Linde nr 1917.

utfärdade i Edinburgh 1734 respektive Aberdeen 1771 och har fungerat som intyg på ätten Maules skotska adelskap. Breven har sannolikt använts vid den svenska naturaliseringen av ätten.

Förste superkargören vid Ostindiska kompaniets kontor i Kanton i Kina, sedermera krigsrådet, James Maule (1743–1805), jämte dennes systrar, naturaliserades dels för sina egna förtjänster men också för faderns förtjänster den 29 januari 1782 på Stockholms slott av Gustav III med bibehållet namn.

Ätten introducerades den 9 november 1782 under nr 2135.

BERENCREUTZ

Greve Fredrik Falkenberg af Bålby, Stockholm, har donerat två stamper med vapnet för adliga ätten Berencreutz, nr 2345. Den ena en mässingstampa med träskrift och den andra en stålstampa med träskrift.

Arkitektritningar

Arkitekt SAR/MSA herr Gunnar Sjöberg, Stockholm, har donerat en samling originalritningar från 1997 rörande den då utförda konstruktionen av nya toaletter och Släktföreningarnas rum på Riddarhuset.

Adelskalendrar

Änkefru Meg Barck, Stockholm, har donerat omkring 100 adelskalendrar. Bland dessa återfinns mycket väl bevarade exemplar av de allra äldsta utgåvorna.

DEPOSITIONER

En deposition innebär att äganderätten fullt ut kvarstår hos deponenten men att sköldebrevet kostnadsfritt förvaras i Riddarhusets arkiv.

BERG VON LINDE

Ätten Berg von Lindes släktförening, företrädd av herr Henrik Berg von Linde, Stocksund, har deponerat sköldebrevet i original för adliga ätten Berg von Linde, nr 1917.

Majoren vid fortifikationen sedermera översten, Otto Adrian Berg (1711–1768), adlades den 21 november 1751 på Stockholms slott av Adolf Fredrik med namnet Berg von Linde vilket var en sammansättning med moderns, Beata Elisabet von Linde, namn. Ätten introducerades den 8 juni 1752 under nr 1917.

Vapnet är komplext. Den undre halvan med månskaran, strömmarna och guldhjälmen härrör helt från adliga ätten von Lindes nr 1327 vapen. Den övre halvan är i silver med en balkvis ställd blå trappa där ett rött lejon springer uppför. Under trappan står ett svart berg som alluderar på namnet. En kanske långsökt tolkning av trappan är att det är en syftning på Otto Adrian Bergs framgångsrika befordringar inom fortifikationen – en sorts karriärstege? Gripen i hjälmprydnaden är Malmös vapen, staden där Otto Adrian var född.

FÖRVÄRV

BECK-FRIIS

Riddarhuset har förvärvat en vapenritning i original för grevliga ätten Beck-Friis, nr 104.

Se *Heraldica Varia* i *Arte et Marte* 2016:1 angående andra gjorda förvärv rörande ätten Beck-Friis.

Grevliga ätten Beck-Friis nr 104, vapenskiss.

Adliga ätten af Thunberg nr 2117.

Adliga ätten af Thunberg nr 2117.

AF THUNBERG

Riddarhuset har förvärvat ett pitschaft för utdöda adliga ätten af Thunberg, nr 2117. Sedan 1983 finns även sköldebrevet i original för ätten deponerat på Riddarhuset.

Överdirektören vid dockbyggnaden i Karlskrona, Daniel Thunberg (1712–1788), adlades den 29 september 1776 i Karlskrona av Gustav III med namnet af Thunberg. Ätten introducerades den 13 november 1777 (eller möjligen den 16 februari 1780) under nr 2117. Ätten utslocknade 1814 med Daniel af Thunbergs son, Lars Daniel.

Då Vasaorden hänger under vapnet på pitschaftet kan man sluta sig till att det måste ha tillhört Daniel af Thunberg.

Vapnet är kluvet med en blå mussla i gyllene fält till höger och en gyllene blix i blått fält till vänster. Den blå musslan kan möjligen åsyfta Daniel af Thunbergs verksamhet inom sluss- och dockbyggnation och blixten eventuellt bergssprängning. I hjälmprydnaden håller leoparden i en passare och något som troligen är en form av vattenpass. Verktyg lämpliga för en ingenjör som utför konstruktionsarbeten av slussar och skeppsdockor.

KONSERVERING AV SKÖLDEBREV

I enlighet med adelsmötets beslut har konservering och lagning av skadade sköldebrev påbörjats. Av juridiska och ekonomiska skäl måste Riddarhuset prioritera de sköldebrev som ägs av Riddarhuset. Jag vill därför uppmantra de deponenter som förvarar sina sköldebrev i Riddarhuset att överväga att omvandla sina deponerade handlingar till donationer. Då skulle föremålen omfattas av möjligheten till konservering.

INLÅNAT OCH DIGITALISERAT

Många sköldebrev finns i privat ägo. Riddarhuset vill gärna ta del av dessa och erbjuder därför en kostnadsfri digitalisering av föremålen med högupplöst skanning. Innehavaren av sköldebrevet erhåller en CD-skiva med bilderna.

DEPONERING OCH DONATION

Vi vill passa på att påminna om möjligheten att på ett tryggt och säkert sätt och utan kostnad kunna deponera eller donera sköldebrev i Riddarhusets arkiv. Ta gärna kontakt för närmare information, tel. 08-723 39 95, e-post: goran.morner@riddarhuset.se.

Vi är också tacksamma för aktuella uppgifter om innehav av sköldebrev, i privat ägo eller på offentliga institutioner. ☞

Göran Mörner, riddarghusegenealog

FOTO: GÖRAN MÖRNER.

Aktuella böcker

Redaktör: Oscar Langenskiöld, tel. 08-723 39 97, e-post: oscar.langenskiold@riddarhuset.se

RIDDARHUSETS BIBLIOTEK ÄR ett specialbibliotek med inriktning på genealogisk och heraldisk litteratur som används dagligen av den genealogiska avdelningen. I samlingen finns närmare 6 000 titlar och beståndet utökas regelbundet genom inköp. En viktig del är de periodiskt återkommande handböckerna och tidskrifterna.

SVENSKA TIDSKRIFTER

Kontinuerligt inkommande är prenumerationer på tidskrifter och bytesexemplar av matriklar och årsböcker från ett flertal institutioner, både museala och genealogiska. Följaktligen har Riddarhuset en komplett samling av såväl Nordiska museets och Skansens årsbok *Fataburen* som *Svenska Släktkalendern* och en mängd andra återkommande publikationer. Bland dessa finns Svenska historiska föreningens *Historisk tidskrift*, Personhistoriska samfundets *Personhistorisk tidskrift* och Sveriges Släktforskarförbunds *Släktforskarnas årsbok*, liksom *Riksarkivets årsbok*, *Svenskt biografiskt lexikon*, *Det medeltida Sverige* och *Karolinska förbundets årsbok*. Genealogiska föreningens *Släkt och Hävd* och *Svensk Genealogisk tidskrift* har naturligtvis en given plats, inte minst använder den genealogiska avdelningen också den digitaliserade och sökbara versionen av de äldre utgåvorna. Nämnas bör också *Swedish American Genealogist* av Swenson Swedish Immigration Research Center och Släktforskarföreningen DIS tidskrift *Diskulogen*. Bland allmänhistoriska och genealogiska tidskrifter finns Bonniers *Populär Historia* och *Släkthistoria* samt Sveriges Släktforskarförbunds *Släkthistoriskt forum*.

På den heraldiska bokhyllan samlas Svenska heraldiska föreningens *Vapenbilden* tillsammans med *Heraldisk Tidsskrift* som är utgiven av Societas Heraldica Scandinavica och när heraldiskt intresserade i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Den sistnämnda utges genom Heraldisk Selskab som också producerar *Skandinavisk Vapenrulla (SVR)* med nyantagna och hävdvunna vapensköldar tillhörande personer bosatta i Norden.

FOTO: HANS HAMMARSKIÖLD.

UTLÄNDSKA TIDSKRIFTER

Givetvis får biblioteket även Genealogiska Samfundet i Finlands tidskrift *Genos* samt *Uppsatser* som ges ut av Helsingfors släktforskare. Andra utländska genealogiska och heraldiska tidskrifter är tyska Deutschen Adelsverbändes *Deutsches Adelsblatt* och *Genealogie – Deutsche Zeitschrift für Familienkunde* samt heraldiska *Herold-Jahrbuch* utgiven av Herold – Verein für Heraldik,

Genealogie und verwandte Wissenschaften zu Berlin. Från Belgien inkommer *Bulletin de l'Association de la Noblesse du Royaume de Belgique*.

Vidare får Riddarhuset tidskrifter från franska, italienska, österrikiska, spanska och nederländska genealogiska och heraldiska föreningar och adelsförbund. Från Frankrike kommer ANF - *Bulletin de l'Association d'Entraide de la Noblesse Française*, de både heraldiska och genealogiska *Nobiltà* från Istituto Araldico Genealogico Italiano i Italien och *Adler* från Heraldisch-Genealogische Gesellschaft i Österrike. *Il Mondo del Cavaliere* från italienska Associazione Insigniti Onorificenze Cavalleresche behandlar ordensväsende och *Hidalgos* är från Spanska Real Asociación de Hidalgos de España.

HANDBÖCKER

Tyska och baltiska genealogiska handböcker inkommer ständigt. Relevanta för den genealogiska avdelningens verksamhet är baltiska genealogier såsom *Herrenhäuser in Kurland* av Vereinigte Kurländische Stiftungen im Auftrag der Kurländischen Ritterschaft. Bokverket innehåller både stamtavlor, fotografier och associerade ritningar. Av stor vikt är även *Genealogisches handbuch der Baltischen Ritterschaften* av Verband der Baltischen Ritterschaften, som behandlar släkter immatrikulerade i Livland, Estland, Kurland och Ösel.

Tyska handböcker såsom *Gothaisches Genealogisches Handbuch* utges av Deutsches Adelsarchiv och följer på Almanach de Gotha, der Gothaischen Genealogischen Taschenbücher och der Genealogischen Handbücher des Adels.

Sist men inte minst pryder våra grannländers genealogier *Finlands adelskalender* och *Danmarks Adels Aarbog* sin plats.

Ättemedlemmar, släktforskare och andra intresserade är efter tidsbokning välkomna att besöka Riddarhusets bibliotek. ☞

Specialerbjudande vid förhandsbeställning

Riddarhuset producerar ett magnifikt heraldiskt bokverk i tre band om samlingen av de berömda vapenplåtarna i Riddarhussalen. För första gången åskådliggörs samlingen och varje sköld får sin egen berättelse. Utgivningen sker i februari 2019.

Banden är rikt illustrerade med nytagna bilder av den prisbelönte fotografen Gabriel Hildebrand och till varje vapensköld finns en förklarande text av författaren och heraldikern Magnus Bäckmark. Böckerna innehåller även fördjupande och intresseväckande artiklar om heraldikens universum.

Bokverket kommer att säljas med eller utan en exklusiv kassett. Ordinarie pris är 2 100 kronor med kassett eller 1 800 kronor utan kassett. För den som vill säkerställa sitt exemplar av bokverket finns ett förmånligt erbjudande vid förhandsbeställning.

Specialpris 1800 kr

Detta specialpris inkluderar en exklusiv kassett i begränsad upplaga. Eventuell frakt tillkommer. Beställning och betalning sker via webbutiken på riddarhuset.se eller på Riddarhuset.

Ordinarie pris 2100 kr.

» När jag hörde talas om det här bokverket blev jag lycklig. Det är precis den här typen av stora, påkostade och vetenskapliga referensverk som det svenska historikersamhället behöver. Att det blir verklighet visar att vi trots allt lever i ett kulturland«.

DICK HARRISON, professor i historia

Från släktföreningarna

RAPPE

Friherrliga ätten Rappe har som tradition att avhålla släktmöten vart tredje år och att varannan gång förlägga dem till Riddarhuset. Dessemellan väljs en plats med anslutning till någon i släkten, i historisk tid eller i nutid. Årets släktemöte avhölls i Helsingborg med omnejd. Anledningen var att föreningens ordförande och dennes syskon hade sin uppväxt i denna stad.

Mötet hölls i början av september 2016 och pågick i tre dagar. Det inleddes för några av oss med besök på Dunkers kulturhus och en gemensam supé i husets restaurang. Dagen därpå var det dags för den stora uppslutningen. Till det ärevördiga Jacob Hansens Hus, Helsingborgs äldsta hus från tiden innan Skåne blev svenskt, kom cirka 60 deltagare. Vi möttes under stor och högljudd glädje med många kramar, igenkännande leenden och i många fall förvåning över hur mycket barnen hade vuxit, under de tre år som gått sedan många av oss senast träffades. Därefter kallade ordföranden till släktemötesförhandlingar, där föreningens angelägenheter avhandlades. Efter omnämnande av de släktingar som avlidit sedan senaste möte hölls en tyst minut.

Lennart Rappe redogjorde för sitt arbete med att sammanfatta cirka 500 brev som hans farmor skrev i början av 1900-talet till sin mamma. Breven skildrar det liv som under cirka 25 år mötte Anna Dieden, sedan hon gift sig med Henric Rappe. Breven beskriver dagliga händelser med glädjestunder och motgångar för i huvudsak tre familjer. Anna höll genom sina brev god kontakt med sitt föräldrahem, som var gården Bellevue utanför Malmö. Hon skriver om sina svärföräldrar och deras familj på gården Strömsrum utanför Kalmar och vad som hände i hennes egen familj och i äktenskapet med Henric Rappe.

Därefter var det dags för vernissage. Johanna Rappe ställde ut konstverk i tusch,

blyerts och torrpastell. Både i realistisk stil men även en mer modern stil som liknar »doodle art». Även en egen tappning av släktskölden var uppritad i denna moderna stil inför släktemötet.

På eftermiddagen tog vi färjan till Helsingör och besökte Sjöfartsmuseet och Kronborgs slott. Efter en intressant eftermiddag tog vi plats på färjan Aurora och avnjöt en angenäm middag medan fartyget gick fram och tillbaka över sundet.

Släktemötets sista dag tillbringades vid Skäldervikens strand, där ovan nämnda farmor Anna på 1930-talet köpte mark och lät uppföra en sommarbostad och där tre av hennes barnbarn i dag har tomt och hus. För den flygintresserade fanns det möjlighet att öva i det närliggande flygmuseets simulatorer. För andra bjöds på fortsatt trevligt umgänge, strandpromenad, lek och bad. Mötet avslutades med en gemensam lunch, varefter vi skiljdes åt.

Lennart Rappe

SPENS

Den 14–15 maj 2016 hade grevliga ätten Spens släktförening möte i Ulricehamn. Det inleddes med att ett trettiotal medlemmar samlades en kall förmiddag i Marbäck strax utanför staden. Anledningen var ett besök på det mikrobryggeri som hösten 2015 lanserat en ölsort kallad »Greve Spens Röd IPA».

Vi började med en utsökt lunch och fortsatte med en gedigen genomgång av ölbryggningens konsten levererad av bryggeriets ägare och eldsjäl, Tomas Sjögren.

Efter denna lektion fortsatte sällskapet till Ulricehamn och Rådhuset. Valet av just Ulricehamn som mötesplats var att få veta mer om stadens siste borgmästare, greve Carl Vilhelm Spens, som innehade ämbetet 1908–1947. När den lilla staden, 1 200 invånare år 1908, skulle välja ny borgmästare

fanns inte Carl Vilhelm med bland de elva sökande. Han hade däremot tidigare tjänstgjort där som tingsnotarie vid domsagan. Nu höjdes röster för att få tillbaka honom som borgmästare och han ombads att kandidera. Borgmästarvalet blev en förkrossande seger för Carl Vilhelm och det skulle dröja nära 40 år innan han vid 76 års ålder lade ned sitt ämbete.

Även Rådhuset har en intressant historia. Det härstammar från Gustav III:s tid, uppfört 1789–1790, och är en vackert gulmålad träbyggnad som ger det lilla, sluttande torget dess särprägel. Det har under åren haft skiftande användning, men den ursprungliga rumsindelningen finns fortfarande kvar.

Vi gjorde även ett besök i den närliggande kyrkan där vi beundrade korfönstrens glasmålningar utförda av Yngve Lundström.

Middagen intogs på hotell Bogesund, belägen på strandkanten intill sjön Åsunden, där sällskapet även övernattade. Under middagen fick vi veta lite mer om Carl Vilhelm och hans systrar Charlotta och Hedvig Spens. Syskonen blev föräldralösa tidigt, äldsta barnet var tolv år och yngsta endast sju år gammalt. Måltiden slutade i dur, då släktemötets ende ditreste engelske deltagare, Simon Spens, klädd i skotsk Mac Duff-kilt, lockade oss att sjunga med i engelska/gaeliska sånger.

Nästa morgon var det mötesförhandling på förmiddagen och efter detta samlades de närmast anhöriga vid Carl Vilhelms familjegrav för att nedlägga en hjärtformad blomsterdekoration i de Spensiska färgerna, gult och rött. Här avslutades släktemötet för denna gång.

Ulrika Spens Kullgård, avgående sekreterare

VON VEGESACK

I släktföreningen von Vegesack finns åttemedlemmar från den adliga ätten von Vegesack 279 och den friherrliga ätten von Vegesack 379. Vi har alla samma ursprung. Den första gången som namnet dök upp i historien var i Vechter i närheten av Müns-

ter 1263. En hamnstad vid infarten till Bremen bär namnet Vegesack, enligt uppgift efter någon släkting. Under 1600-talet kom en gren till Riga. Två ättlingar ur denna gren var under 1700-talets början under olika decennier borgmästare i Riga. I Riga finns en stadsdel som benämns »Vegesacksala» (Vegesackshalvön), som minner om den tiden. Från Riga utvandrade också två bröder till Sverige som kom att bli anfäder till ättens två svenska grenar.

För närvarande finns ättemedlemmar i hela Europa samt i USA och Kanada. Vi är dock inte så många, totalt kanske drygt 100 personer.

Sedan 700-årsjubileet 1963, som firades i den tyske författarens Siegfried von Vegesack riddarborg i Weissenstein bei Regen i trakten av München, var det sparsamt med träffar fram till 2003. Därefter har mötena åter tagit fart. År 2005 reste vi runt i Lettland (Livland) och besökte de residens där släkten bodde under Rigatiden. Herrgårdarna Blumberghshof, Lindhof och Lindenhof med flera var illa medfarna, främst på grund av dåligt underhåll under »rysstiden».

Drivande för dessa aktiviteter har varit Gottfried von Vegesack, bosatt i närheten av Heidelberg. Gottfried och jag fann varandra redan vid den första släktträffen 1963, två levnadsglada 20-åringar, och har fått en ny fin kontakt under senare år.

En annan minnesvärd träff var i Bois de Buscher i Frankrike där den tyske formgivaren Alexander von Vegesack upplät sin konstskola till släkten. Också han hade ett litet slott där han hade sina utställningar.

Ätterna brukar numera träffas vart tredje år. År 2013 firade ätten 750-årsjubileum i trakten av Münster i Tyskland. Den 30 september–3 oktober 2016 möttes ett trettiotal medlemmar med anhöriga i Gouda i Holland. Tiden ägnades åt sightseeing i Gouda, utflykter i det vackra landskapet med kanaler och väderkvarnar samt – förstås – att umgås och trivas tillsammans.

Vi planerar att mötas igen om tre år. De familjer som kommit varandra nära brukar träffas årligen.

Henrik von Vegesack

Oförstört minne av Drakenberg

BÖRJE NILSSON (född 1606), överste vid Älvsborgs regemente, deltog som många andra svenskar i de polska krigen och det trettioåriga kriget samt dessutom vid två upprorskväsningar i Halland. Han krigade i 40 år och överlevde de många slagen och framför allt de många sjukdomarna, som ju tog betydligt fler liv än de rena krigshandlingarna. Efter olika insatser blev han adlad av drottning Kristinas förmyndarregering 1643 och tog då namnet Drakenberg, liksom hans adopterade bror Erik Drakenberg född 1608 som blev adlad 1647 med samma namn. Erik Drakenberg krigade i 20 år och avled vid en belägring i Tyskland.

Börje Nilsson Drakenberg lät troligen i Tyskland tillverka en signetring av guld med en karneolsten i vilken släktvapnet graverades in. På sköldebrevet finns förutom stora rikssigillet ett mindre lackfragment och där ses tydligt avtrycket av den Drakenbergsska släktringen, avsatt någon gång på 1640-talet.

Börje Nilsson Drakenberg återvände från krigen och levde dels i Göteborg, där han var kommandant på Bohus fästning, dels på sin gård Tissås i Ulricehamnstrakten. Här donerade han bland annat medel till en altartavla och en predikstol vid upprustningen av den medeltida Härna kyrka. Originellt nog lät han avbilda sig själv på altartavlan som en av de tolv apostlarna med synnerligen avvikande klädsel visavi de andra lärjungarna.

Vid något tillfälle kom ringen bort under arbete på en åker strax intill själva bostället. Där fick den ligga i omkring 250 år. Någon ny kopia tycks inte ha tillverkats.

En dag på 1930-talet hittade Göta Hallman en guldring i denna åker när hon rensade ogräs bland rovarna på gården Tissås. Hon tog den till en guldsmed i Ulricehamn som berättade att ringen är ett tyskt arbete från 1600-talet. Göta blev erbjuden ett pris för ringen men behöll den. Långt senare, på 1990-talet visade hon ringen för en pensionerad officer från I 15 – Älvsborgs regemente. Han kände omedelbart igen det Dra-

Den vackra signetringen från 1600-talet med det Drakenbergsska vapnet ingraverat i karneolstenen hittades på en åker i Tissås utanför Ulricehamn på 1930-talet, där den legat i omkring 250 år.

FOTO: RIDDARHUSET.

kenbergsska vapnet och därmed kunde ringen kopplas till sin tidigare ägare.

År 1995 deponerades ringen på I 15 och placerades i en synnerligen påkostad monter i officersmässan. När Älvsborgs regemente lades ner beslöt Göta Hallman att släktföreningen skulle få köpa ringen. Av praktiska skäl bekostade Hans Drakenberg köpet. Ringen förvaras numera hos släktens huvudman, Sten Drakenberg på Näs. Den har varit deponerad på Riddarhuset för dokumentering. Den har också visats i USA på ett släktmöte med Drakenbergs. De är oegentligen släktens huvudgren men sprungen ur ett så kallat krigshustruförhållande efter Börje Nilsson Drakenbergs ende son Johan. Den nuvarande svenska släkten är grenen efter Erik Nilsson Drakenberg.

Börje och John Drakenberg